

Vehhabîlik ve "İlmî İslâm" Söylemleri Işığında Suud Yönetimi | Muhammed Talha Kılıç

İDE AKADEMİ | DÖNEM ÖDEVİ 2021-2022

Özet

Asırlardır İslâm'ın kutsal mekanlarına hâmilik görevini üstlenen Suud yönetimi, kuruluşundan bugüne pek çok değişim geçirmiştir. Bu değişim siyasi ve sosyal olduğu kadar inanç esasları alanında da görülmüştür. Elbette bu değişimin altında yatan pek çok kırılmanın olduğunu söylemek gerekir. Tarihsel süreçte gerçekleşen ekonomik ve dînî nitelikli bu kırılmalar hem yönetimin hem de halkını söylemlerine ve projelerine etki etmiştir. Bu etki sadece devletin gelecek vizyonunu oluşturması ve "İlmî İslâm" söylemini edinmesine sebebiyet vermemiş aynı zamanda kuruluşunda ortaklık ettiği ve karşılıklı çıkar ilişkisine dayanarak destek verdiği Vehhabî akidesinden tavizler vermeye de sebebiyet vermiştir. Bu çalışma da Suudi Arabistanın temelinde yer alan Vehhabî akidesinin bazı temel özelliklerine yer verilerek bugün çokça dillendirilen "İlmî İslâm" tartışmalarının geldiği son durum mukayeseli olarak ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslâm, Suudi Arabistan, Vehhabîlik, İlmî İslâm, Vizyon.

Abstract

The Saudi administration, which has been the protector of the holy places of Islam for centuries, has undergone many changes since its establishment. This change has been seen in the field of belief principles as well as political and social. Of course, it must be said that there are many fractures underlying this change. These economic and religious breaks that took place in the historical process have affected the discourses and projects of both the administration and its people. This effect has not only caused the state to create its vision for the future and adopt the discourse of "moderate Islam", but also to make concessions from the Wahhabi creed, which it partnered in its establishment and supported based on mutual interest. In this study, some basic features of the Wahhabi creed, which is the basis of Saudi Arabia, will be discussed, and the "moderate Islam" debates, which are widely spoken today, will be discussed in a comparative manner.

Keywords: İslâm, Saudi Arabia, Wahhabism, Moderate Islam, Vision Giriş Suudi Arabistan kurulduğu yıldan beri bulunduğu bölgenin siyasi ve ekonomik durumuna etki eden önemli bir ülkedir. Kuşkusuz bunda İslâm dininin en önemli iki şehri olan Mekke ve Medine'ye ev sahipliği yapması etkilidir. Bununla birlikte propagandasını yaptığı Vehhabîlik akidesi de keskin ve net söylemleri itibarıyla müslümanlar arasında pek çok grubu etkilemiştir. Petrol zengini bir ülke olması da onu hem bölgesel hem de uluslararası arenada sürekli önde bir konumda tutmuştur. Ancak yavaş yavaş petrol kaynaklarının tükenmeye başlaması ülkeyi yeni kazanç alanlarına yönlendirmeye başlamıştır. Bu durum başta Amerika ve İsrail olmak üzere pek çok ülke ile yakınlaşmasına ve iş birliği yapmasına sebebiyet vermiştir. Ayrıca hali hazırda benimsedikleri vehhâbî akidesi bu yeni arayışın önünde bir engel olarak görülmüş ve "İlmî İslâm" ifadeleri suud yönetimi ve yönetime yakın ulema tarafından dillendirilir olmuştur. Bu itibarla yeni pek çok projenin ve vizyonun tanıtımı gerçekleştirilerek sosyal anlamda halkı etkileyecek pek çok gelişme yaşanmış ve yaşanmaktadır. Bu sebeple Suudi Arabistanın şu an ki durumu ve hedefleri ile benimsediği vehhâbîlik akidesi ilişkilendirilmeli bu akideden ne ölçüde taviz verdikleri ama aynı zamanda etkisinden hala daha çıkmadıkları son gelişmeler ışığında değerlendirilmelidir. A. Muhammed b. Abdülvehhab ve Vehhabîlik Vehhabîliğin kurucusu olan Muhammed b. Abdülvehhab'ın Necid kabilesine mensup olduğu ve 1703 yılında Uyeyne' de doğduğu aktarılır. Babası Abdülvehhab bölgenin tanınmış alimlerinden birisi olup Uyeyne kadısıdır. [1] İbn Abdülvehhab'ın da ilk tahsilini babasından aldığı aktarılmaktadır. Ardından Medine'ye giderek Şâfiî, Hanefî ve Hanbelî alimlerden ders okuduğu bilinmektedir. [2] İbn Abdülvehhab'ın sadece babası değil dedesi Süleyman b. Ali'de dönemin pek çok aliminin kendisinden fikir aldığı önemli bir Hanbelî fıkıh alimidir. Aynı şekilde amcalarından da ders okuduğu belirtilmektedir. [3] İbn

Abdülvehhab'ın keskin anlayışlı ve şaşırtıcı derecede ezberleme kuvvetine sahip olduğu görülmektedir. Onun hızlı yazma yeteneğine sahip birisi olduğu da ifade edilmektedir. [4] İbn Abdülvehhab tahsilini tamamladıktan sonra memleketine geri dönmüş ve yoğun biçimde tevhid ve doğru yol üzerinde durmuştur. Özellikle Necid bölgesinde çıkan sapık anlayışlar onun bu düşüncesinin kuvvetlenmesinde etkili olmuştur. Bu itibarla ara ara tevhit ve şirki terke davet etmek için seyahetlere çıktığı bilinmektedir. [5] Onun batıl inançlara olan tepkisine dair bir örnek şu şekilde aktarılır: "Öyleki İbn Abdülvehhab bir gün Medine'de Hz. Peygamber'in kabrinin başında dua eden ve yarım isteyen insanları görünce durdu. Bunu gören hocası Muhammed Hayyât yanına gelerek 'Bu kimseler hakkında ne düşünüyorsun?' diye sorunca; 'Şüphesiz bunların (din diye) içinde bulundukları şey yok olmaya mahkumdur. Yapmakta olduklarının hepsi batıldır.' Diyerek cevap verdi." [6] Aynı şekilde onun sonraları gittiği Basra'dan çıkarılmasına sebep olan bazı uygulamalara karşı çıkması da yine aynı sebepten dolayıdır. Buna göre onun bu karşı çıkışlarının sebebinin Basralı Şazeli şeyhi Muhammed Emin el-Kevvâz'ın türbesine yapılan ziyaretler olduğu görülmektedir. [7] İbn Abdülvehhab'ın hayatı ile ilgili iki dönemden bahsedilmektedir. Bunlardan ilki Suud aile ile tanışmadan önceki hayatı ikincisi ise tanıştıktan sonraki hayatı şeklindedir. Suud ailesi ile tanışmadan önce ilmi bir hayatının olduğu ve vaktinin büyük bir kısmını davet çalışmalarına ayırdığı görülmektedir. Suud ailesi ile tanıştıktan ve onlarla dinî siyasî bir ittifak yaptıktan sonra ise düşüncelerinin daha çok siyasileştiği ve fikirlerinin yaygın ve geçerli olabilmesi için söz konusu ittifakı daha da kuvvetlendirdiği görülmektedir. [8] İbn Abdülvehhab'ın sahip görüşleri himaye edecek ve yaygınlaştırmasına yardımcı olacak bir siyasi himaye arayışına girdiği görülmektedir. Bu sebeple Hureymilâ ve Uyeyne'ye gittiği ancak istediği himayeyi bulamayıp ciddi tepkilerle karşılaşınca Dir'îye Emiri Muhammed b. Suud ile karşılaşmasının onun hayatı için önemli bir dönüm noktası olduğu söylenebilir. [9] İbn Abdülvehhab'ın Muhammed b. Suud ile karşılaşması kendisi dini düşüncelerini yayması için bir fırsatten aynı durum İbn Suud içinde geçerliydi. O da nüfuz bölgesini genişletmek için İbn Abdülvehhab'ın fikirlerini kullanacak her ikisi de kendi hinterlandlarını oluşturacaklardı. Bu itibarla İbn Suud etkisi altındaki halkı İbn Abdülvehhab'a tabi olmaya zorladı ve halkın büyük bir kısmı bu davet etrafında birleşti. [10] Muhammed b. Suud'un İbn Abdülvehhab'ın fikirlerine sempati duyması ve kabul etmesi bir tarafa onu kendi himayesine aldığı hatta ailesinden bir kişi ile evlendirip davasını yayması hususunda her türlü destek sözü verdiği kaynaklarımızda geçmektedir. [11] Hatta bu durumun bir anlaşma şeklinde olduğu ve 1774 yılında yapıldığı görülmektedir. Her iki isimde anlaşmaya sonuna kadar bağlı kalacaklarına dair birbirlerine söz vermiştir. [12] Nihayetinde kurulan Suud devleti işbu siyasi-dini ittifak neticesinde kurulmuştur. Arkasına aldığı siyasi destekle daha da genişleyen Vehhabîlik bölgedeki pek çok insanın bağlandığı büyük bir yapı haline gelmiştir. Hiç kuşkusuz bunda bedevi bir bölgede yayılması, cehaletin ve hurafelerin yaygın olması da etkilidir. [13] İbn Abdülvehhab'ın kurduğu bu dini yapının en önemli argümanı tevhit ve şirkten uzaklaşmaktır. Davetinin ve çalışmalarının hep bu mihverde olduğu görülmektedir. Ona göre her türlü bidattan bir an önce uzaklaşılmalı öze yani Hz. Peygamber'in yaşadığı döneme dönülmelidir. Hatta bu konudaki görüşlerinin toplu bir şekilde izlenebildiği Kitâbü't-Tevhîd isimli birde eser kaleme almıştır. İbn Abdülvehhab hem eserlerini yazarken hemde görüşünü sistemleştirirken iki önemli isimden çokça faydalanmıştır. Bunlar Ahmed b. Hanbel ve İbn Teymiyye'dir. İbn Abdülvehhab'ın İbn Teymiyye'nin yolundan giden alimlerden ders aldığı ve onlardan çokça istifa ettiği bilinmektedir. Hatta Yörükan'a göre o; "Necit halkının bu akîdelere intibak edeceğini sezdi, meselede çekicilik de vardı. Peygamber ve dört halife devrine avdet, Selef mezhebine yapışmak, herkesin istediği birşeydi. Hareket memlekette çoğalan muhtelif mezhepleri ve muhitte yaşayan kabileleri birleştirici, şiiiliği, tarikatları ve çapulculuğu kaldırıcı mahiyette idi. Hanbelî mezhebini sah hale irca etmek, Kur'ân'a sarılmak ve hakiki tevhid dinini ihya etmek davası ile Abdulvahhab oğlu faaliyete geçti." [14] Bu ifadeler İbn Abdülvehhab'ı ve savunduğu görüşleri anlayabilmemiz için oldukça önemlidir. Kendisinden çokça beslendiği İbn Teymiyye'nin İbn Hanbel'e olan yakınlığı İbn Hanbel ile de sıkı bir irtibat kurmasına sebebiyet vermiştir ancak İbn Abdülvehhab'ın fikirlerinin İbn Hanbel'e tamamıyla uyduğunu söylemek neredeyse imkansızdır. Buna göre İbn Abdülvehhab'ın akıl ve nakil meseleleriyle asla meşgul olmadığını bunları bir kenara attığını görmekteyiz. Ancak Selef alimlerin de bu noktada ihtilafların olduğu bir kısmının aklı delil kabul ederken bir kısmının ise kabul etmediği bilinmektedir. [15] İbn Abdülvehhab'ın tevhid anlayışının temelini Kelime-i Şehadet'in tek başına yeterli olmaması teşkil

etmektedir. Ona göre bütün ibadetler Allah'a yönelik olmalıdır. Bununla birlikte tevhit üç çeşittir. Bunlar; tevhid-i uluhiyet, tevhid-i ubudiyet ve tevhid-i amelidir. Bunlardan ilki olan tevhid-i uluhiyete göre Allah başkasına asla ibadet edilemez. Tevhid-i ubudiyette ise Allah her şeyin rabbidir. Yerde ve gökte hiçbir şeriki yoktur. Tevhid-i amelide ise sadece Allah'ın ve peygamberinin emirlerine uymak söz konusudur. [16] İbn Abdülvehhab'ın bu üç tevhit çeşidinden en fazla üzerinde durduğu ise tevhid-i uluhiyettir. [17] Bunlara ek olarak onun birde bidatları ve tevessülü terk etmeyi önemle vurguladığı görülmektedir. Yörükân'a göre bu durum onun selef ve Hanbelî yolunda olduğu halde onlardan nerelerde ayrıldığını göstermektedir. [18] Yörükân'a göre İbn Abdülvehhab bazı esaslarda seleften bazılarında ise Ahmed b. Hanbel'den ayrılmış ve ayrıldığı yerlerde de ifrat ve taasup cihetini tutmuştur. Bu tespit Vehhâbî hareketinin bugün yaşadığı savrulmaları anlamlandırabilmek açısından oldukça önemlidir. Sürekli bir selef iddiası taşımalarına rağmen fikirlerindeki aşırılığın sebebinin ne olduğu açıkça görülmektedir. Buradan hareketle Yörükân, esaslardaki bu ayrılıklar sebebiyle Vehhâbîliğin yeni bir mezhep olarak telakki edilmesi gerektiğini belirtir. [19] Buradan itibaren Yörükân, bu yeni mezhebin diğer temel mezheplerden ayrılan hususlarını belirtir. Bu hususlardan en çok göze çarpanı ise "Akıl delil olması mevzu bahis değildir." İlkesi olmuştur. Yörükân'a göre: "Dinde akla yer verilmemesi esası, mevcut naslar haricinde; içtihat, kıyas ve istihsan yollarına gidilmeye müsaade etmez. Böyle olunca da Peygamber devrinden sonra çıkan her hadiseyi iyi olsa da yine bidat saymak lüzumu hasıl olur." [20] Yörükân'ın yukarıdaki ifadelerinden hareketle bugün özellikle Muhammed b. Selman'ın veliahtlığı ile birlikte Suud da meydana gelen pek çok gelişmenin Vehhabilik açısından bidat teşkil ettiği ortaya çıkmaktadır. Bu kısımdan itibaren bugün Suud dönüşümünü ve yeni vizyon çalışmalarını değerlendirmeye çalışacağız. B. "İlimli İslam" Söylemi ve Vizyon Projeleri Mehmet Ali Büyükkara'nın Anadolu Ajansına verdiği bir makede 24 Ekim 2017 tarihinde Riyad'da düzenlenen Gelecek Yatırımlar Girişiminde Suudi Veliaht Prensi Muhammed b. Selman çok önemli açıklamalarda bulundu ve ülkesini "İlimli İslam"a döndürme sözü verdi. Bu sözü verirken sıklıkla bir tarihe işaret ettiği görülmektedir ki o tarihte 1979 tarihidir. Veliaht'a göre o tarihten itibaren ülkesi "anormal" bir durumda bulunmaktadır. [21] Peki bu tarih neden bu kadar önemlidir? Bu tarihte hem Suudi devleti hem de neredeyse bütün dünya müslümanlarını bir şekliyle etkileyen iki önemli olay meydana gelmiştir. Bunlardan ilki ve Suudi devleti için dönüm noktası olanı Cüheyman el-Uteybî komutasında gerçekleşen Kâbe Baskınıdır. İkincisi ise İran İslam devrimidir. 29 Kasım 1979 tarihinde sabahın erken saatlerinde gerçekleşen ve Suudi devletin gidişatını önemli ölçüde etkileyen Kâbe Baskınının mimarı 18 yıl süreyle Suudi Arabistan kraliyet muhafız alayının komutanlığını da yapmış olan Cüheyman el-Uteybî'dir. Cüheyman ve beraberindeki 200 arkadaşı Harem-i Şerif'e girmişler ve kapıları kapattırmışlardır. Sabah namazının ardından Cüheyman ve adamları mihraba geçmiş, imamı bir kenara itip mikrofonu ellerine geçirmişlerdir. O esnada avluda çok sayıda tabutun olduğu söylenmektedir. Normal şartlarda tabuttaki insanların cenazeleri kılınır ve uğurlanırlardı. Ancak bu sefer tabutların içlerinin silahlarla dolu olduğu ve bu silahların Cüheyman ve adamları arasında hızla yayıldığı bilinmektedir. Ardından içlerinden biri önceden hazırlandığı anlaşılan bir metni alıp şunları söylemeye başlamıştır: "Müslüman kardeşlerim, bugün Mehdi'nin gelişini ilan ediyoruz... Adaletsizlik ve baskı altındaki dünya artık Mehdi'nin eliyle adil bir şekilde yönetilecek." [22] Bu adamların kastettikleri Mehdi ise Muhammed el-Kahtânî isimli birisidir. Cüheyman ve adamları onu rüyalarında gördüklerini ve Mehdi olduğuna kesin bir şekilde inandıklarını ifade etmektedirler. Bu bildirinin ardından Kabe kapıları tutulmuş giriş çıkışlar kapatılmış ve Cüheyman'ın adamları Harem'in bütün bölümlerini tutmuşlardır. Tam altı gün süren Kâbe baskınında Suudi devletinin çok zor duruma düştüğü hatta dış devletlerden yardım istediği ve ancak altıncı günün sonunda hakimiyeti ele geçirdikleri görülmektedir. Peki yıllarca Suudi devletine hizmet etmiş olan Cüheyman el-Uteybî'nin bu baskını gerçekleştirmesindeki sebep nedir? Bu sorunun cevabı Suudi devletinin o tarihe kadar ki sosyal ve siyasi durumudur. Bu durum incelendiğinde petrol gelirleriyle iyice refah içerisinde yaşayan ve gitgide tüketici hale gelen bir toplum görülmektedir. Hızlı bir kentleşmenin olduğu kadınların ve erkeklerin aynı kamusal alanı paylaştığı bir toplum Cüheyman ve adamları için İslam'ın özüne aykırı olan tam bir bidat ortamıydı. Bu baskın neticesinde Cüheyman ve adamları her ne kadar tam bir başarı elde edemeselerde Suudi devletinin bundan sonraki tarihini etkileyecek çok önemli bir değişimin fitili ateşlemişlerdi. Gerçekten de öyle olmuş ve Suudi devleti 79 öncesi ve sonrası olmak üzere tarihlendirilmiştir. Cüheyman'ın müritlerinden olan

Nasır Huzeymi onun eyleminin Suudi Arabistan'da tüm modernleşmeyi engellediğini söylüyor ve şunları ilave ediyordu: "Size bir örnek vereyim. Suudi hükümetinden taleplerinden biri televizyondaki kadın sunucuların görevlerine son verilmesiydi. Mescid-i Haram olayından sonra Suudi televizyonlarında bir kadın sunucu asla görülmedi." [23] Dolayısıyla Muhammed b. Selman'ın sıklıkla vurguladığı 1979 tarihinin önemi bu şekilde daha da iyi anlaşılmaktadır. Hatta Veliaht Mart 2018'de verdiği bir mülakatta bu değişimi çok net bir şekilde ortaya koymaktadır: "1979'a kadar biz de diğer Körfez ülkeleri gibi normal bir hayat sürüyorduk, kadınlar araba kullanıyordu, sinemaya gidiliyordu." [24] 1979 tarihinden itibaren 40 yıl boyunca Suudi Arabistan'ın aşırı muhafazakar bir çizgiye sahip olduğu görülmektedir. Ancak Selman b. Abdülaziz ve özellikle oğlu Muhammed b. Selman ile birlikte bu durumun değiştiği ve başta "ılımlı islam" söylemleri olmak üzere Suudi devleti 1979 öncesinden daha çağdaş bir seviyeye çıkarması beklenen vizyon projeleri gündem edilmeye ve uygulanmaya başlanmıştır. Elbette bu süreci tetikleyen en önemli bir kırılma noktası da 11 Eylül saldırıdır. Nitekim bu saldırıyı gerçekleştiren korsanlardan 15'inin Suudi vatandaşı çıkması Vehhabîliğin yurdu olan Suudi Arabistan'ın Amerika tarafından merkeze alınmasına yol açmıştır. Büyakkara'ya göre bu tarihten sonra ülke BOP projesinin hedeflerinden birisi haline gelmiş ve diğer müslüman ülkelerde olduğu gibi burada da "ılımlı islam" daha çok konuşulur hale gelmiştir. Bununla birlikte ülkede pek çok camii imamı "ılımlı islam" etrafında rehabilite edilmeye başlanmış buna karşı duranlar görevlerinden alınmış ve pek çok islamcı, vehhabî âlim kendilerine elle tutulur hiçbir suç isnad edilmeksizin tutuklanmışlardır. [25] Muhammed b. Selman'ın "ılımlı islam" adına verdiği demeçler ve yaptığı görüşmeler ülke tarihi açısından pek çok ilki beraberinde getirmektedir. Buna göre Veliaht 2018'de İngiltere'ye yapacağı üç günlük ziyaret öncesinde Telegraph gazetesi ile bir mülakat yapmış ve bu mülakatta ülkesi ve İngiltere'nin birlikte "ılımlı İslam'ı teşvik etmesini" istediği belirtilmiştir. Aynı mülakatta o şunları da söylemiştir: "Terörle mücadele etmek istiyoruz ve Ortadoğu'da istikrarı tesis etme ihtiyacımız nedeniyle aşırılıkla da mücadele etmek istiyoruz" [26] İbn Selman'ın bu ifadeleri "ılımlı islam" adına ortaya koyduğu düşüncenin ciddiyetini ifade ettiği gibi bunu gerçekleştirme adına herkesle bir araya gelebileceğini de göstermektedir. Nitekim onun Mısır Kıptî Kilisesi'ni ziyaret ederek Papa II. Tavadros ile görüşmesi Suudi Arabistan tarihinde bir ilktir. [27] "İlmlı islam" projesinin ve söyleminin sadece Muhammed b. Selman tarafından değil devlete bağlı din adamları tarafından da dillendirildiği ve vurgulandığı anlaşılmaktadır. Nitekim 11 Mayıs'ta yayınlanan bir habere göre Riyad'da Dünya İslam Birliği'nin (Rabita) ev sahipliğinde "Dinlerin Takipçileri arasında Ortak Değerleri Teşvik Formu" düzenlenmiş ve bu forma dünyanın dört bir tarafından dini liderler katılmıştır. Bu forumda Rabita Genel Sekreteri Dr. Muhammed el-İsa'nın yaptığı konuşma dikkat çekicidir. Buna göre o şunları söylemiştir: "Dinlerin tüm takipçileri, haysiyet ve saygıyla var olma hakkına sahiptir. Dinlerin takipçileri arasında bir arada yaşamayı baltalayan herhangi bir yanlış veya kasıtlı yorumu reddediyoruz." [28] Aslında bu ifadeler Vehhabîliğin ötekine bakışını ve öteki din mensuplarıyla yaşama kültürünün problemli olduğuna dair bir fikir vermektedir. Çünkü İslam'ın özü ve Hz. Peygamber'in hadisleri ötekini tanımlama ve birlikte yaşama noktasında gayet mutedil olup bu noktada hiçbir sınırlandırmayı barındırmamaktadır. Dolayısıyla Muhammed el-İsa'nın bu ifadelerinin aslında vehhabiliğe karşı bir duruş olduğu söylenebilir. Söz konusu formun son oturumunun başlığı ise "İlmlilik ve diğerlerini anlamak" başlığını içermektedir. Bu oturumda ise doğuştan gelen insani değerler, ılımlı kişiliklerin şekillenmesi ve diğerlerini anlama konuları üzerinde durulmuştur. [29] Aslında tüm bu çabalar Suudi devletinin İslam'ın özünden ve itidalden savrulmasının bir göstergesidir. Yıllardır vehhabîliğin yatağı olan bu devlet, eğer tam manasıyla Hz. Peygamberi ve onun yaşam tarzını anlayabilmiş olsaydı şuan böyle çalışmalara hiç gerek duymayacaktı. Ancak gariptir ki bu uç akideden sıyrılıp ehl-i sünnetin içerisinde itidal üzere bir yaşamı tercih etmek yerine "ılımlı islam" altında tamamen Amerika projesi olan bir yol tercih edilmektedir. Bu da aslında hem vehhabîlikten kopmak istememenin ama aynı zamanda onu törpüleyip batıya yaranmanın bir göstergesi olsa gerektir. Muhammed b. Selman'ın tüm bu çıkışlarının en önemli sebebinin petrole odaklı sermayenin terkedilip yerine yeni ve yenilenebilir kazanç kapılarının kurulması olduğu görülmektedir. Onun bu kapsamdaki en büyük projesi daha ülkesinin kalkınma bakanı iken ortaya koyduğu "Vizyon 2030" projesidir. Oktay Bingöl bu durumu 50 yıldır petrol gelirlerine dayanan rantiyeci ekonominin dönüşümü olarak tanımlamış ve "Vizyon 2030" projesi kapsamında bu yeni ekonomi modelinin sayısal veriler ışığında ele almaya çalışmıştır. [30] Buna göre bu proje

Muhammed b. Selman liderliğinde ve Amerikalı danışmanlık şirketi olan McKinsey Grubu'nun katkılarıyla hazırlanmıştır. Bingöl'ün aktardığına göre bu projenin üzerine bina edildiği üç temel sütun vardır. Bunlardan ilki, 'Riyad'ın İslam ve Arap Dünyası'nın kalbi şeklindeki statüsünün korunması ve geliştirilmesidir. İkincisi, Suudi Arabistan'ın küresel yatırım merkezine dönüştürülmesi, Suudi ekonomisinin canlandırılması ve çeşitlendirilmesi üzerine inşa edilmiştir. Üçüncü sütun ise Suudi Arabistan'ın jeopolitik konumunun dünya ticaretinin merkezine dönüştürülmesini kapsamaktadır." [31] Tüm bunlar Veliaht Prensin ülkesini petrole bağımlı bir ülke olmaktan çıkarıp pek çok ticari mekanizmanın merkezi haline gelmesi için ne denli çalıştığının göstergesidir. Burada bu yeni ekonomik çabaların gösterilmesi ile birlikte Riyad'ın İslam ve Arap dünyasının kalbi şeklindeki statüsünün korunması isteği oldukça önemlidir. Bu durum söz konusu vizyon projelerinde her ne kadar niteliğini nasıl olacağını bilemesekte var olan değerlerin korunmak istenmesinin bir göstergesi olabilir. "Vizyon 2030" projesinin en önemli ayağının ise Kızıldeniz'in kuzeyinde Suudi Arabistan, Ürdün ve Mısır'ın birleştiği yerde hayata geçirilmesi planlanan modern ve ekolojik bir şehir olacak olan "Neon" şehridir. İbn Selman'ın ifadesine göre bu pojenin "dünyayı değiştirme potansiyeline sahip" bir proje olduğu görülmektedir. [32] Toplamda 500 milyar dolarlık bir yatırıma ihtiyaç duyulduğu aktarılan bu projenin ilerleyen yıllarda ne gibi değişimlere sebebiyet vereceği dikkatle izlenmelidir. "Vizyon 2030" projesi her ne kadar uzun süreli bir proje gibi dursada Suudi devleti bu süre içerisinde de kendisini batıya kanıtlayacak ve dünyanın pek çok yerinden turisti çekebilecek çalışmalara imza atmaktadır. 9 Mayıs 2022 tarihli bir habere göre Cidde'de kurulan Suudi Arabistan'ın ilk marinasında yat kulübü etkinliklerinin başladığı ve bu etkinliklerde 100'den fazla sanatçının sahne alacağı ifade edilmektedir. [33] Bununla birlikte Suudi Arabistan'da devlet hizmetlerinde dijital dönüşüme de önem verildiği görülmektedir. Buna göre Suudi Arabistan Veri ve Yapay Zeka Kurumu (SDAIA) vatandaşları için 140'tan fazla elektronik hizmete tek bir yerden ulaşabilmek için "Tawakkalna Hidmat" uygulamasını hayata geçirdiğini duyurmuştur. Aynı zaman bu uygulamanın "İhsan" isimli bağış uygulamasına da entegre edildiği ifade edilmektedir. [34] Bu uygulamalarda kullanılan "tevekkül" ve "ihşan" gibi kavramlar dikkat çekmektedir. Belki de bu isimlerin tercih edilmesi söz konusu bu dönüşümlerin daha hızlı ve kolay bir şekilde sağlanabilmesini hedeflemektedir. SONUÇ Sorulması gereken en önemli sorulardan biri de şu, Suudi Arabistan'ın içerisinde bulunduğu bu ekonomik ve dijital dönüşüm asla vazgeçemedikleri vehhabîlik akidesi ile birlikte nasıl olacak? Görülen şu ki Suud devleti ikisinden de vazgeçmeye niyetli değil. Ancak bu durumda tavizler söz konusu olacak ve muhtemeldir ki bu tavizler vehhabîlik kanadından verilecek. Bu itibarla değişime direnen başta alimler olmak üzere gazeteci ve siyasilerin tutuklanmaları ve susturulmaları artacağa benziyor. Eğer bu dönüşüm halkın hassasiyetleri gözetilerek halk ile ele ele yapılırsa Suudi devletinin geleceği için daha parlak şeyler vadedebilir. Ancak aksi bir durum pek çok kırılmaları da beraberinde getirebilir. Söz konusu değişimlerin en sağlıklı bir şekilde ilerleyebilmesi için öncelikle ciddi bir vehhâbilik eleştirisi yapılmalıdır. Pek çok kez Suud halkını çeşitli savrulmalara iten bu akidenin gözden geçirilmesi gerekirse terkedilmesi gerekmektedir. Ancak bu yapılırken İslam'ın temel değerleri hafife alınmamalı bir dini görüş terkedilecek diye bütünüyle İslam'dan sırt çevrilmemelidir. Burada krallığın her mezhepten İslam alimleriyle istişare mekanizmasını sürekli açık tutmasının önemi büyük olacaktır. Bu gerçekleşebilirse hem petrole bağımlı bir ülke olmaktan çıkabilir hemde müslümanlar için faydalı pek çok projeyi sağlıklı bir şekilde hayata geçirebilir. KAYNAKÇA Altun, Bekir. SELEFİLİK-VEHHABİLİK VE TÜRKİYE'DEKİ FAALİYETLERİ . İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015. Bingöl, Oktay. "SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYESİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA DENGELEME ARAYIŞI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ" 5/2 (Aralık 2021), 41. Büyükkara, Mehmet Ali. "Suudi Arabistan 'ılımlı İslam'a dönebilir mi?" Anadolu Ajansı (EKİM 2017). <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber> Büyükkara, Mehmet Ali. "Vehhâbilik". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi . 42/611-615. İstanbul: TDV Yayınları, 2012. Cook, Michael. "Muhammed b. Abdülvehhâb". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi . 30/491-492. İstanbul: TDV Yayınları, 2005. Gâbirî, Esmâ el-. "Cidde Yat Kulübü etkinlikleri, canlı performanslar ile başladı". Şarkul Avsat (09 Mayıs 2022). <https://turkish.aawsat.com/> İsa, Muhammed el-. "Dinlerin Takipçileri Arasında Ortak Değerleri TeşvikForumu Riyad'da başladı". Şarkul Avsat (11 Mayıs 2022). <https://turkish.aawsat.com/> Kalaycı, Rıdvan – Akdoğan, İsmail. TÜRKİYE ORTADOĞU ÇALIŞMALARI DERGİSİ . "Suudi Arabistan'da İhyacı

Hareketler Olarak Sahve ve Vehhabilik" 1/1 (Mayıs 2014), 157-186. Türkeli, Rifat. VEHHABİLİK ve ARKA PLANI (Başlangıçtan II. Suûd Devleti'ne Kadar) . İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2013. Yörükân, Yusuf Ziya. "Vahhabîlik" 1/ (1953), 18. OdaTv . "Bu Kış Çok Ilımlı İslam Yaptı" (06 Mart 2018). <https://odatv4.com> BBC News Türkçe . "Kâbe Baskını: 1979'da Suudi Arabistan'ıntarihini değıştiren Mekke'deki eylem" (30 Aralık 2019). <https://www.bbc.com/turkce> Şarkul Avsat . "Suudi Arabistan: 'Tawakkalna Hidmat' uygulaması 140 hizmet içeriyor" (NİSAN 2022). <https://turkish.aawsat.com/> [1] Michael Cook, "Muhammed b. Abdülvehhâb", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/489-490. [2] Yusuf Ziya Yörükân, "Vahhabîlik" 1/ (1953), 55. [3] Rifat Türkeli, VEHHABİLİK ve ARKA PLANI (Başlangıçtan II. Suûd Devleti'ne Kadar) (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2013), 16. [4] Türkeli, VEHHABİLİK ve ARKA PLANI (Başlangıçtan II. Suûd Devleti'ne Kadar) , 17. [5] Yörükân, "Vahhabîlik", 55. [6] Türkeli, VEHHABİLİK ve ARKA PLANI (Başlangıçtan II. Suûd Devleti'ne Kadar) , 18. [7] Cook, "Muhammed b. Abdülvehhâb", 30/489-490. [8] Bekir Altun, SELEFİLİK-VEHHABİLİK VE TÜRKİYE'DEKİ FAALİYETLERİ (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 48-49. [9] Mehmet Ali Büyükkara, "Vehhâbîlik", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/611-615. [10] Yörükân, "Vahhabîlik", 56. [11] Altun, SELEFİLİK-VEHHABİLİK VE TÜRKİYE'DEKİ FAALİYETLERİ , 24; Büyükkara, "Vehhâbîlik", 42/611. [12] Altun, SELEFİLİK-VEHHABİLİK VE TÜRKİYE'DEKİ FAALİYETLERİ , 24. [13] Büyükkara, "Vehhâbîlik", 42/612. [14] Yörükân, "Vahhabîlik", 55. [15] Yörükân, "Vahhabîlik", 59. [16] Rıdvan Kalaycı – İsmail Akdoğan, TÜRKİYE ORTADOĞU ÇALIŞMALARI DERGİSİ , "Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler Olarak Sahve ve Vehhabilik" 1/1 (Mayıs 2014), 165. [17] Büyükkara, "Vehhâbîlik", 42/612. [18] Yörükân, "Vahhabîlik", 59. [19] Yörükân, "Vahhabîlik", 59. [20] Yörükân, "Vahhabîlik", 60. [21] Mehmet Ali Büyükkara, "Suudi Arabistan 'ılımlı İslam'a dönebilir mi?", Anadolu Ajansı (EKİM 2017), 1. [22] BBC News Türkçe , "Kâbe Baskını: 1979'da Suudi Arabistan'ın Tarihini Değıştiren Mekke'deki Eylem" (30 Aralık 2019), 1-2. [23] BBC News Türkçe , "Kâbe Baskını: 1979'da Suudi Arabistan'ıntarihini değıştiren Mekke'deki eylem", 12. [24] BBC News Türkçe , "Kâbe Baskını: 1979'da Suudi Arabistan'ıntarihini değıştiren Mekke'deki eylem", 12. [25] Büyükkara, "Suudi Arabistan 'ılımlı İslam'a dönebilir mi?", 2. [26] OdaTv , "Bu Kış Çok Ilımlı İslam Yaptı" (06 Mart 2018), 1-2. [27] OdaTv , "Bu Kış Çok Ilımlı İslam Yaptı", 2. [28] Muhammed el-İsa, "Dinlerin Takipçileri Arasında Ortak Değerleri Teşvik Forumu Riyad'da başladı", Şarkul Avsat (11 Mayıs 2022), 2. [29] el-İsa, "Dinlerin Takipçileri Arasında Ortak Değerleri Teşvik Forumu Riyad'da başladı", 2. [30] Oktay Bingöl, "SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYESİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA DENGELEME ARAYIŞI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ" 5/2 (Aralık 2021), 1. [31] Bingöl, "SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYESİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA DENGELEME ARAYIŞI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ", 9. [32] Büyükkara, "Suudi Arabistan 'ılımlı İslam'a dönebilir mi?", 2. [33] Esmâ el-Gâbirî, "Cidde Yat Kulübü etkinlikleri, canlı performanslar ile başladı", Şarkul Avsat (09 Mayıs 2022), 1. [34] Şarkul Avsat , "Suudi Arabistan: 'Tawakkalna Hidmat' uygulaması 140 hizmet içeriyor" (NİSAN 2022), 1-2.

Keywords: İslam, Saudi Arabia, Wahhabism, Moderate İslam, Vision

Giriş Suudi Arabistan kurulduğu yıldan beri bulunduğu bölgenin siyasi ve ekonomik durumuna etki eden önemli bir ülkedir. Kuşkusuz bunda İslam dininin en önemli iki şehri olan Mekke ve Medine'ye ev sahipliği yapması etkilidir. Bununla birlikte propagandasını yaptığı Vehhabîlik akidesi de keskin ve net söylemleri itibarıyla müslümanlar arasında pek çok grubu etkilemiştir. Petrol zengini bir ülke olması da onu hem bölgesel hem de uluslararası arenada sürekli önde bir konumda tutmuştur. Ancak yavaş yavaş petrol kaynaklarının tükenmeye başlaması ülkeyi yeni kazanç alanlarına yönlendirmeye başlamıştır. Bu durum başta Amerika ve İsrail olmak üzere pek çok ülke ile yakınlaşmasına ve iş birliği yapmasına sebebiyet vermiştir. Ayrıca hali hazırda benimsedikleri vehhâbî akidesi bu yeni arayışın önünde bir engel olarak görülmüş ve "ılımlı islam" ifadeleri suud yönetimi ve yönetime yakın ulema tarafından dillendirilir olmuştur. Bu itibarla yeni pek çok projenin ve vizyonun tanıtımı gerçekleştirilerek sosyal anlamda halkı etkileyecek pek çok gelişme yaşanmış ve

yaşanmaktadır. Bu sebeple Suudi Arabistanın şu an ki durumu ve hedefleri ile benimsediği vehhâbilik akidesi ilişkilendirilmeli bu akideden ne ölçüde taviz verdikleri ama aynı zamanda etkisinden hala daha çıkmadıkları son gelişmeler ışığında değerlendirilmelidir. A. Muhammed b. Abdülvehhab ve Vehhabîlik Vehhabiliğin kurucusu olan Muhammed b. Abdülvehhab'ın Necid kabilesine mensup olduğu ve 1703 yılında Uyeyne' de doğduğu aktarılır. Babası Abdülvehhab bölgenin tanınmış alimlerinden birisi olup Uyeyne kadısıdır. [1] İbn Abdülvehhab'ın da ilk tahsilini babasından aldığı aktarılmaktadır. Ardından Medine'ye giderek Şâfiî, Hanefî ve Hanbelî alimlerden ders okuduğu bilinmektedir. [2] İbn Abdülvehhab'ın sadece babası değil dedesi Süleyman b. Ali'de dönemin pek çok aliminin kendisinden fikir aldığı önemli bir Hanbelî fıkıh alimidir. Aynı şekilde amcalarından da ders okuduğu belirtilmektedir. [3] İbn Abdülvehhab'ın keskin anlayışlı ve şaşırtıcı derecede ezberleme kuvvetine sahip olduğu görülmektedir. Onun hızlı yazma yeteneğine sahip birisi olduğu da ifade edilmektedir. [4] İbn Abdülvehhab tahsilini tamamladıktan sonra memleketine geri dönmüş ve yoğun biçimde tevhid ve doğru yol üzerinde durmuştur. Özellikle Necid bölgesinde çıkan sapık anlayışlar onun bu düşüncesinin kuvvetlenmesinde etkili olmuştur. Bu itibarla ara ara tevhit ve şirki terke davet etmek için seyahetlere çıktığı bilinmektedir. [5] Onun batıl inançlara olan tepkisine dair bir örnek şu şekilde aktarılır: "Öyleki İbn Abdülvehhab bir gün Medine'de Hz. Peygamber'in kabrinin başında dua eden ve yarım isteyen insanları görünce durdu. Bunu gören hocası Muhammed Hayyât yanına gelerek 'Bu kimseler hakkında ne düşünüyorsun?' diye sorunca; 'Şüphesiz bunların (din diye) içinde bulundukları şey yok olmaya mahkumdur. Yapmakta olduklarının hepsi batıldır.' Diyerek cevap verdi." [6] Aynı şekilde onun sonraları gittiği Basra'dan çıkarılmasına sebep olan bazı uygulamalara karşı çıkması da yine aynı sebepten dolayıdır. Buna göre onun bu karşı çıkışlarının sebebinin Basralı Şazeli şeyhi Muhammed Emin el-Kevvâz'ın türbesine yapılan ziyaretler olduğu görülmektedir. [7] İbn Abdülvehhab'ın hayatı ile ilgili iki dönemden bahsedilmektedir. Bunlardan ilki Suud aile ile tanışmadan önceki hayatı ikincisi ise tanıştıktan sonraki hayatı şeklindedir. Suud ailesi ile tanışmadan önce ilmî bir hayatının olduğu ve vaktinin büyük bir kısmını davet çalışmalarına ayırdığı görülmektedir. Suud ailesi ile tanıştıktan ve onlarla dinî siyâsî bir ittifak yaptıktan sonra ise düşüncelerinin daha çok siyasileştiği ve fikirlerinin yaygın ve geçerli olabilmesi için söz konusu ittifakı daha da kuvvetlendirdiği görülmektedir. [8] İbn Abdülvehhab'ın sahip görüşleri himaye edecek ve yaygınlaştırmasına yardımcı olacak bir siyasi himaye arayışına girdiği görülmektedir. Bu sebeple Hureymilâ ve Uyeyne'ye gittiği ancak istediği himayeyi bulamayıp ciddi tepkilerle karşılaşınca Dir'îye Emiri Muhammed b. Suud ile karşılaşmasının onun hayatı için önemli bir dönüm noktası olduğu söylenebilir. [9] İbn Abdülvehhab'ın Muhammed b. Suud ile karşılaşması kendisi dini düşüncelerini yayması için bir fırsatken aynı durum İbn Suud içinde geçerliydi. O da nüfuz bölgesini genişletmek için İbn Abdülvehhab'ın fikirlerini kullanacak her ikisi de kendi hinterlandlarını oluşturacaklardı. Bu itibarla İbn Suud etkisi altındaki halkı İbn Abdülvehhab'a tabi olmaya zorladı ve halkın büyük bir kısmı bu davet etrafında birleşti. [10] Muhammed b. Suud'un İbn Abdülvehhab'ın fikirlerine sempati duyması ve kabul etmesi bir tarafa onu kendi himayesine aldığı hatta ailesinden bir kişi ile evlendirip davasını yayması hususunda her türlü destek sözü verdiği kaynaklarımızda geçmektedir. [11] Hatta bu durumun bir anlaşma şeklinde olduğu ve 1774 yılında yapıldığı görülmektedir. Her iki isimde anlaşmaya sonuna kadar bağlı kalacaklarına dair birbirlerine söz vermiştir. [12] Nihayetinde kurulan Suud devleti işbu siyasi-dini ittifak neticesinde kurulmuştur. Arkasına aldığı siyasi destekle daha da genişleyen Vehhabîlik bölgedeki pek çok insanın bağlandığı büyük bir yapı haline gelmiştir. Hiç kuşkusuz bunda bedevi bir bölgede yayılması, cehaletin ve hurafelerin yaygın olması da etkilidir. [13] İbn Abdülvehhab'ın kurduğu bu dini yapının en önemli argümanı tevhit ve şirkten uzaklaşmaktır. Davetinin ve çalışmalarının hep bu mihverde olduğu görülmektedir. Ona göre her türlü bidattan bir an önce uzaklaşılmalı öze yani Hz. Peygamber'in yaşadığı döneme dönülmelidir. Hatta bu konudaki görüşlerinin toplu bir şekilde izlenebildiği Kitâbü't-Tevhîd isimli birde eser kaleme almıştır. İbn Abdülvehhab hem eserlerini yazarken hemde görüşünü sistemleştirirken iki önemli isimden çokça faydalanmıştır. Bunlar Ahmed b. Hanbel ve İbn Teymiyye'dir. İbn Abdülvehhab'ın İbn Teymiyye'nin yolundan giden alimlerden ders aldığı ve onlardan çokça istifa ettiği bilinmektedir. Hatta Yörükân'a göre o; "Necid halkının bu akidelere intibak edeceğini sezdi, meselede çekicilik de vardı. Peygamber ve dört halife devrine avdet, Selef mezhebine yapışmak, herkesin istediği birşeydi. Hareket memlekette çoğalan muhtelif mezhepleri

ve muhitte yaşayan kabileleri birleştirici, şiiiliği, tarikatları ve çapulculuğu kaldırıcı mahiyette idi. Hanbelî mezhebini sah hale irca etmek, Kur'ân'a sarılmak ve hakiki tevhid dinini ihya etmek davası ile Abdulvahhab oğlu faaliyete geçti." [14] Bu ifadeler İbn Abdülvehhab'ı ve savunduğu görüşleri anlayabilmemiz için oldukça önemlidir. Kendisinden çokça beslendiği İbn Teymiyye'nin İbn Hanbel'e olan yakınlığı İbn Hanbel ile de sıkı bir irtibat kurmasına sebebiyet vermiştir ancak İbn Abdülvehhab'ın fikirlerinin İbn Hanbel'e tamamıyla uyduğunu söylemek neredeyse imkansızdır. Buna göre İbn Abdülvehhab'ın akıl ve nakil meseleleriyle asla meşgul olmadığını bunları bir kenara attığını görmekteyiz. Ancak Selef alimlerin de bu noktada ihtilafların olduğu bir kısmının akli delil kabul ederken bir kısmının ise kabul etmediği bilinmektedir. [15] İbn Abdülvehhab'ın tevhid anlayışının temelini Kelime-i Şehadet'in tek başına yeterli olmaması teşkil etmektedir. Ona göre bütün ibadetler Allah'a yönelik olmalıdır. Bununla birlikte tevhit üç çeşittir. Bunlar; tevhid-i uluhiyet, tevhid-i ubudiyet ve tevhid-i amelidir. Bunlardan ilki olan tevhid-i uluhiyete göre Allah başkasına asla ibadet edilemez. Tevhid-i ubudiyette ise Allah her şeyin rabbidir. Yerde ve gökte hiçbir şeriki yoktur. Tevhid-i amelide ise sadece Allah'ın ve peygamberinin emirlerine uymak söz konusudur. [16] İbn Abdülvehhab'ın bu üç tevhit çeşidinden en fazla üzerinde durduğu ise tevhid-i uluhiyettir. [17] Bunlara ek olarak onun birde bidatları ve tevessülü terk etmeyi önemle vurguladığı görülmektedir. Yörükân'a göre bu durum onun selef ve Hanbelî yolunda olduğu halde onlardan nerelerde ayrıldığını göstermektedir. [18] Yörükân'a göre İbn Abdülvehhab bazı esaslarda seleften bazılarında ise Ahmed b. Hanbel'den ayrılmış ve ayrıldığı yerlerde de ifrat ve taasup cihetini tutmuştur. Bu tespit Vehhâbî hareketinin bugün yaşadığı savrulmaları anlamlandırabilmek açısından oldukça önemlidir. Sürekli bir selef iddiası taşımalarına rağmen fikirlerindeki aşırılığın sebebinin ne olduğu açıkça görülmektedir. Buradan hareketle Yörükân, esaslardaki bu ayrılıklar sebebiyle Vehhâbîliğin yeni bir mezhep olarak telakki edilmesi gerektiğini belirtir. [19] Buradan itibaren Yörükân, bu yeni mezhebin diğer temel mezheplerden ayrılan hususlarını belirtir. Bu hususlardan en çok göze çarpanı ise "Aklin delil olması mevzu bahis değildir." İlkesi olmuştur. Yörükân'a göre: "Dinde akla yer verilmemesi esası, mevcut naslar haricinde; içtihat, kıyas ve istihsan yollarına gidilmeye müsaade etmez. Böyle olunca da Peygamber devrinden sonra çıkan her hadiseyi iyi olsa da yine bidat saymak lüzumu hasıl olur." [20] Yörükân'ın yukarıdaki ifadelerinden hareketle bugün özellikle Muhammed b. Selman'ın veliahtlığı ile birlikte Suud da meydana gelen pek çok gelişmenin Vehhabilik açısından bidat teşkil ettiği ortaya çıkmaktadır. Bu kısımdan itibaren bugün Suud dönüşümünü ve yeni vizyon çalışmalarını değerlendirmeye çalışacağız. B. "İlimli İslam" Söylemi ve Vizyon Projeleri Mehmet Ali Büyükkara'nın Anadolu Ajansına verdiği bir makalede 24 Ekim 2017 tarihinde Riyad'da düzenlenen Gelecek Yatırımlar Girişiminde Suudi Veliht Prensi Muhammed b. Selman çok önemli açıklamalarda bulundu ve ülkesini "İlimli İslam"a döndürme sözü verdi. Bu sözü verirken sıklıkla bir tarihe işaret ettiği görülmektedir ki o tarihte 1979 tarihidir. Veliht'a göre o tarihten itibaren ülkesi "anormal" bir durumda bulunmaktadır. [21] Peki bu tarih neden bu kadar önemlidir? Bu tarihte hem Suudi devleti hem de neredeyse bütün dünya müslümanlarını bir şekliyle etkileyen iki önemli olay meydana gelmiştir. Bunlardan ilki ve Suudi devleti için dönüm noktası olan Cüheyman el-Uteybî komutasında gerçekleşen Kâbe Baskınıdır. İkincisi ise İran İslam devrimidir. 29 Kasım 1979 tarihinde sabahın erken saatlerinde gerçekleşen ve Suudi devletin gidişatını önemli ölçüde etkileyen Kâbe Baskınının mimarı 18 yıl süreyle Suudi Arabistan kraliyet muhafız alayının komutanlığını da yapmış olan Cüheyman el-Uteybî'dir. Cüheyman ve beraberindeki 200 arkadaşı Harem-i Şerif'e girmişler ve kapıları kapattırmışlardır. Sabah namazının ardından Cüheyman ve adamları mihraba geçmiş, imamı bir kenara itip mikrofonu ellerine geçirmişlerdir. O esnada avluda çok sayıda tabutun olduğu söylenmektedir. Normal şartlarda tabuttaki insanların cenazeleri kılınır ve uğurlanırlardı. Ancak bu sefer tabutların içlerinin silahlarla dolu olduğu ve bu silahların Cüheyman ve adamları arasında hızla yayıldığı bilinmektedir. Ardından içlerinden biri önceden hazırlandığı anlaşılan bir metni alıp şunları söylemeye başlamıştır: "Müslüman kardeşlerim, bugün Mehdi'nin gelişini ilan ediyoruz... Adaletsizlik ve baskı altındaki dünya artık Mehdi'nin eliyle adil bir şekilde yönetilecek." [22] Bu adamların kastettikleri Mehdi ise Muhammed el-Kahtânî isimli birisidir. Cüheyman ve adamları onu rüyalarında gördüklerini ve Mehdi olduğuna kesin bir şekilde inandıklarını ifade etmektedirler. Bu bildirinin ardından Kabe kapıları tutulmuş giriş çıkışlar kapatılmış ve Cüheyman'ın adamları Harem'in bütün bölümlerini tutmuşlardır. Tam altı gün süren Kâbe baskınında Suudi devletinin çok zor duruma düştüğü hatta

dış devletlerden yardım istediği ve ancak altıncı günün sonunda hakimiyeti ele geçirdikleri görülmektedir. Peki yıllarca Suudi devletine hizmet etmiş olan Cüheyman el-Uteybî'nin bu baskını gerçekleştirmesindeki sebep nedir? Bu sorunun cevabı Suudi devletinin o tarihe kadar ki sosyal ve siyasi durumudur. Bu durum incelendiğinde petrol gelirleriyle iyice refah içerisinde yaşayan ve gitgide tüketici hale gelen bir toplum görülmektedir. Hızlı bir kentleşmenin olduğu kadınların ve erkeklerin aynı kamusal alanı paylaştığı bir toplum Cüheyman ve adamları için İslam'ın özüne aykırı olan tam bir bidat ortamıydı. Bu baskın neticesinde Cüheyman ve adamları her ne kadar tam bir başarı elde edemeselerde Suudi devletinin bundan sonraki tarihini etkileyecek çok önemli bir değişimin fitili ateşlemişlerdi. Gerçekten de öyle olmuş ve Suudi devleti 79 öncesi ve sonrası olmak üzere tarihlendirilmiştir. Cüheyman'ın müritlerinden olan Nasır Huzeymi onun eyleminin Suudi Arabistan'da tüm modernleşmeyi engellediğini söylüyor ve şunları ilave ediyordu: "Size bir örnek vereyim. Suudi hükümetinden taleplerinden biri televizyondaki kadın sunucuların görevlerine son verilmesiydi. Mescid-i Haram olayından sonra Suudi televizyonlarında bir kadın sunucu asla görülmedi." [23] Dolayısıyla Muhammed b. Selman'ın sıklıkla vurguladığı 1979 tarihinin önemi bu şekilde daha da iyi anlaşılmaktadır. Hatta Veliaht Mart 2018'de verdiği bir mülakatta bu değişimi çok net bir şekilde ortaya koymaktadır: "1979'a kadar biz de diğer Körfez ülkeleri gibi normal bir hayat sürüyorduk, kadınlar araba kullanıyordu, sinemaya gidiliyordu." [24] 1979 tarihinden itibaren 40 yıl boyunca Suudi Arabistan'ın aşırı muhafazakar bir çizgiye sahip olduğu görülmektedir. Ancak Selman b. Abdülaziz ve özellikle oğlu Muhammed b. Selman ile birlikte bu durumun değiştiği ve başta "ılımlı islam" söylemleri olmak üzere Suudi devleti 1979 öncesinden daha çağdaş bir seviyeye çıkarması beklenen vizyon projeleri gündem edilmeye ve uygulanmaya başlanmıştır. Elbette bu süreci tetikleyen en önemli bir kırılma noktası da 11 Eylül saldırılarıdır. Nitekim bu saldırıyı gerçekleştiren korsanlardan 15'inin Suudi vatandaşı çıkması Vehhabiliğin yurdu olan Suudi Arabistan'ın Amerika tarafından merkeze alınmasına yol açmıştır. Büyakkara'ya göre bu tarihten sonra ülke BOP projesinin hedeflerinden birisi haline gelmiş ve diğer müslüman ülkelerde olduğu gibi burada da "ılımlı islam" daha çok konuşulur hale gelmiştir. Bununla birlikte ülkede pek çok camii imamı "ılımlı islam" etrafında rehabilite edilmeye başlanmış buna karşı duranlar görevlerinden alınmış ve pek çok islamcı, vehhabî âlim kendilerine elle tutulur hiçbir suç isnad edilmeksizin tutuklanmışlardır. [25] Muhammed b. Selman'ın "ılımlı islam" adına verdiği demeçler ve yaptığı görüşmeler ülke tarihi açısından pek çok ilki beraberinde getirmektedir. Buna göre Veliaht 2018'de İngiltere'ye yapacağı üç günlük ziyaret öncesinde Telegraph gazetesi ile bir mülakat yapmış ve bu mülakatta ülkesi ve İngiltere'nin birlikte "ılımlı İslam'ı teşvik etmesini" istediği belirtilmiştir. Aynı mülakatta o şunları da söylemiştir: "Terörle mücadele etmek istiyoruz ve Ortadoğu'da istikrarı tesis etme ihtiyacımız nedeniyle aşırılıkla da mücadele etmek istiyoruz" [26] İbn Selman'ın bu ifadeleri "ılımlı islam" adına ortaya koyduğu düşüncenin ciddiyetini ifade ettiği gibi bunu gerçekleştirme adına herkesle bir araya gelebileceğini de göstermektedir. Nitekim onun Mısır Kıptî Kilisesi'ni ziyaret ederek Papa II. Tavadros ile görüşmesi Suudi Arabistan tarihinde bir ilktir. [27] "ılımlı islam" projesinin ve söyleminin sadece Muhammed b. Selman tarafından değil devlete bağlı din adamları tarafından da dillendirildiği ve vurgulandığı anlaşılmaktadır. Nitekim 11 Mayıs'ta yayınlanan bir habere göre Riyad'da Dünya İslam Birliği'nin (Rabita) ev sahipliğinde "Dinlerin Takipçileri arasında Ortak Değerleri Teşvik Formu" düzenlenmiş ve bu forma dünyanın dört bir tarafından dini liderler katılmıştır. Bu forumda Rabita Genel Sekreteri Dr. Muhammed el-İsa'nın yaptığı konuşma dikkat çekicidir. Buna göre o şunları söylemiştir: "Dinlerin tüm takipçileri, haysiyet ve saygıyla var olma hakkına sahiptir. Dinlerin takipçileri arasında bir arada yaşamayı baltalayan herhangi bir yanlış veya kasıtlı yorumu reddediyoruz." [28] Aslında bu ifadeler Vehhabiliğin ötekine bakışını ve öteki din mensuplarıyla yaşama kültürünün problemli olduğuna dair bir fikir vermektedir. Çünkü İslam'ın özü ve Hz. Peygamber'in hadisleri ötekini tanımlama ve birlikte yaşama noktasında gayet mutedil olup bu noktada hiçbir sınırlandırmayı barındırmamaktadır. Dolayısıyla Muhammed el-İsa'nın bu ifadelerinin aslında vehhabiliğe karşı bir duruş olduğu söylenebilir. Söz konusu formun son oturumunun başlığı ise "İlmlilik ve diğerlerini anlamak" başlığını içermektedir. Bu oturumda ise doğuştan gelen insani değerler, ılımlı kişiliklerin şekillenmesi ve diğerlerini anlama konuları üzerinde durulmuştur. [29] Aslında tüm bu çabalar Suudi devletinin İslam'ın özünden ve itidalden savrulmasının bir göstergesidir. Yıllardır vehhabiliğin yatağı olan bu devlet, eğer tam manasıyla Hz. Peygamberi ve onun yaşam tarzını anlayabilmiş olsaydı şuan böyle çalışmalara hiç gerek

duymayacaktı. Ancak gariptir ki bu uç akideden sıyrılıp ehl-i sünnetin içerisinde itidal üzere bir yaşamı tercih etmek yerine "ılımlı islam" altında tamamen Amerika projesi olan bir yol tercih edilmektedir. Bu da aslında hem vehhabîlikten kopmak istememenin ama aynı zamanda onu törpüleyip batıya yaranmanın bir göstergesi olsa gerektir. Muhammed b. Selman'ın tüm bu çıkışlarının en önemli sebebinin petrole odaklı sermayenin terkedilip yerine yeni ve yenilenebilir kazanç kapılarının kurulması olduğu görülmektedir. Onun bu kapsamdaki en büyük projesi daha ülkesinin kalkınma bakanı iken ortaya koyduğu "Vizyon 2030" projesidir. Oktay Bingöl bu durumu 50 yıldır petrol gelirlerine dayanan rantiyeci ekonominin dönüşümü olarak tanımlamış ve "Vizyon 2030" projesi kapsamında bu yeni ekonomi modelinin sayısal veriler ışığında ele almaya çalışmıştır. [30] Buna göre bu proje Muhammed b. Selman liderliğinde ve Amerikalı danışmanlık şirketi olan McKinsey Grubu'nun katkılarıyla hazırlanmıştır. Bingöl'ün aktardığına göre bu projenin üzerine bina edildiği üç temel sütun vardır. Bunlardan ilki, "Riyad'ın İslam ve Arap Dünyası'nın kalbi şeklindeki statüsünün korunması ve geliştirilmesidir. İkincisi, Suudi Arabistan'ın küresel yatırım merkezine dönüştürülmesi, Suudi ekonomisinin canlandırılması ve çeşitlendirilmesi üzerine inşa edilmiştir. Üçüncü sütun ise Suudi Arabistan'ın jeopolitik konumunun dünya ticaretinin merkezine dönüştürülmesini kapsamaktadır." [31] Tüm bunlar Velihaht Prens'in ülkesini petrole bağımlı bir ülke olmaktan çıkarıp pek çok ticari mekanizmanın merkezi haline gelmesi için ne denli çalıştığını göstergesidir. Burada bu yeni ekonomik çabaların gösterilmesi ile birlikte Riyad'ın İslam ve Arap dünyasının kalbi şeklindeki statüsünün korunması isteği oldukça önemlidir. Bu durum söz konusu vizyon projelerinde her ne kadar niteliğini nasıl olacağını bilemesekte var olan değerlerin korunmak istenmesinin bir göstergesi olabilir. "Vizyon 2030" projesinin en önemli ayağının ise Kızıldeniz'in kuzeyinde Suudi Arabistan, Ürdün ve Mısır'ın birleştiği yerde hayata geçirilmesi planlanan modern ve ekolojik bir şehir olacak olan "Neon" şehridir. İbn Selman'ın ifadesine göre bu pojenin "dünyayı değiştirme potansiyeline sahip" bir proje olduğu görülmektedir. [32] Toplamda 500 milyar dolarlık bir yatırıma ihtiyaç duyulduğu aktarılan bu projenin ilerleyen yıllarda ne gibi değişimlere sebebiyet vereceği dikkatle izlenmelidir. "Vizyon 2030" projesi her ne kadar uzun süreli bir proje gibi dursada Suudi devleti bu süre içerisinde de kendisini batıya kanıtlayacak ve dünyanın pek çok yerinden turisti çekebilecek çalışmalara imza atmaktadır. 9 Mayıs 2022 tarihli bir habere göre Cidde'de kurulan Suudi Arabistan'ın ilk marinasında yat kulübü etkinliklerinin başladığı ve bu etkinliklerde 100'den fazla sanatçının sahne alacağı ifade edilmektedir. [33] Bununla birlikte Suudi Arabistan'da devlet hizmetlerinde dijital dönüşümüne de önem verildiği görülmektedir. Buna göre Suudi Arabistan Veri ve Yapay Zeka Kurumu (SDAIA) vatandaşları için 140'tan fazla elektronik hizmete tek bir yerden ulaşabilmek için "Tawakkalna Hidmat" uygulamasını hayata geçirdiğini duyurmuştur. Aynı zaman bu uygulamanın "İhsan" isimli bağış uygulamasına da entegre edildiği ifade edilmektedir. [34] Bu uygulamalarda kullanılan "tevekkül" ve "ihسان" gibi kavramlar dikkat çekmektedir. Belki de bu isimlerin tercih edilmesi söz konusu bu dönüşümlerin daha hızlı ve kolay bir şekilde sağlanabilmesini hedeflemektedir. SONUÇ Sorulması gereken en önemli sorulardan biri de şu, Suudi Arabistan'ın içerisinde bulunduğu bu ekonomik ve dijital dönüşüm asla vazgeçemedikleri vehhabîlik akidesi ile birlikte nasıl olacak? Görülen şu ki Suud devleti ikisinden de vazgeçmeye niyetli değil. Ancak bu durumda tavizler söz konusu olacak ve muhtemeldir ki bu tavizler vehhabîlik kanadından verilecek. Bu itibarla değişime direnen başta alimler olmak üzere gazeteci ve siyasilerin tutuklanmaları ve susturulmaları artacağa benziyor. Eğer bu dönüşüm halkın hassasiyetleri gözetilerek halk ile ele ele yapılırsa Suudi devletinin geleceği için daha parlak şeyler vadedebilir. Ancak aksi bir durum pek çok kırılmaları da beraberinde getirebilir. Söz konusu değişimlerin en sağlıklı bir şekilde ilerleyebilmesi için öncelikle ciddi bir vehhâbilik eleştirisi yapılmalıdır. Pek çok kez Suud halkını çeşitli savrulmalara iten bu akidenin gözden geçirilmesi gerekirse terkedilmesi gerekmektedir. Ancak bu yapılırken İslam'ın temel değerleri hafife alınmamalı bir dini görüş terkedilecek diye bütünüyle İslam'dan sırt çevrilmemelidir. Burada krallığın her mezhepten İslam alimleriyle istişare mekanizmasını sürekli açık tutmasının önemi büyük olacaktır. Bu gerçekleşebilirse hem petrole bağımlı bir ülke olmaktan çıkabilir hemde müslümanlar için faydalı pek çok projeyi sağlıklı bir şekilde hayata geçirebilir. KAYNAKÇA Altun, Bekir. SELEFİLİK-VEHHABİLİK VE TÜRKİYE'DEKİ FAALİYETLERİ . İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015. Bingöl, Oktay. "SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYECİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA DENGELEME ARAYIŞI

BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ" 5/2 (Aralık 2021), 41. Büyükkara, Mehmet Ali. "Suudi Arabistan 'ılımlı İslam'a dönebilir mi?" Anadolu Ajansı (EKİM 2017). <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber> Büyükkara, Mehmet Ali. "Vehhâbîlik". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi . 42/611-615. İstanbul: TDV Yayınları, 2012. Cook, Michael. "Muhammed b. Abdülvehhâb". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi . 30/491-492. İstanbul: TDV Yayınları, 2005. Gâbirî, Esmâ el-. "Cidde Yat Kulübü etkinlikleri, canlı performanslar ile başladı". Şarkul Avsat (09 Mayıs 2022). <https://turkish.aawsat.com/> İsa, Muhammed el-. "Dinlerin Takipçileri Arasında Ortak Değerleri Teşvik Forumu Riyad'da başladı". Şarkul Avsat (11 Mayıs 2022). <https://turkish.aawsat.com/> Kalaycı, Rıdvan – Akdoğan, İsmail. TÜRKİYE ORTADOĞU ÇALIŞMALARI DERGİSİ . "Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler Olarak Sahve ve Vehhabîlik" 1/1 (Mayıs 2014), 157-186. Türkel, Rifat. VEHHABİLİK ve ARKA PLANI (Başlangıçtan II. Suûd Devleti'ne Kadar) . İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2013. Yörükan, Yusuf Ziya. "Vahhabîlik" 1/ (1953), 18. OdaTv . "Bu Kış Çok İlimli İslam Yaptı" (06 Mart 2018). <https://odatv4.com> BBC News Türkçe . "Kâbe Baskını: 1979'da Suudi Arabistan'ı tarihini değiştiren Mekke'deki eylem" (30 Aralık 2019). <https://www.bbc.com/turkce> Şarkul Avsat . "Suudi Arabistan: 'Tawakkalna Hidmat' uygulaması 140 hizmet içeriyor" (NİSAN 2022). <https://turkish.aawsat.com/> [1] Michael Cook, "Muhammed b. Abdülvehhâb", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/489-490. [2] Yusuf Ziya Yörükan, "Vahhabîlik" 1/ (1953), 55. [3] Rifat Türkel, VEHHABİLİK ve ARKA PLANI (Başlangıçtan II. Suûd Devleti'ne Kadar) (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2013), 16. [4] Türkel, VEHHABİLİK ve ARKA PLANI (Başlangıçtan II. Suûd Devleti'ne Kadar) , 17. [5] Yörükan, "Vahhabîlik", 55. [6] Türkel, VEHHABİLİK ve ARKA PLANI (Başlangıçtan II. Suûd Devleti'ne Kadar) , 18. [7] Cook, "Muhammed b. Abdülvehhâb", 30/489-490. [8] Bekir Altun, SELEFİLİK-VEHHABİLİK VE TÜRKİYE'DEKİ FAALİYETLERİ (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 48-49. [9] Mehmet Ali Büyükkara, "Vehhâbîlik", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/611-615. [10] Yörükan, "Vahhabîlik", 56. [11] Altun, SELEFİLİK-VEHHABİLİK VE TÜRKİYE'DEKİ FAALİYETLERİ , 24; Büyükkara, "Vehhâbîlik", 42/611. [12] Altun, SELEFİLİK-VEHHABİLİK VE TÜRKİYE'DEKİ FAALİYETLERİ , 24. [13] Büyükkara, "Vehhâbîlik", 42/612. [14] Yörükan, "Vahhabîlik", 55. [15] Yörükan, "Vahhabîlik", 59. [16] Rıdvan Kalaycı – İsmail Akdoğan, TÜRKİYE ORTADOĞU ÇALIŞMALARI DERGİSİ , "Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler Olarak Sahve ve Vehhabîlik" 1/1 (Mayıs 2014), 165. [17] Büyükkara, "Vehhâbîlik", 42/612. [18] Yörükan, "Vahhabîlik", 59. [19] Yörükan, "Vahhabîlik", 59. [20] Yörükan, "Vahhabîlik", 60. [21] Mehmet Ali Büyükkara, "Suudi Arabistan 'ılımlı İslam'a dönebilir mi?", Anadolu Ajansı (EKİM 2017), 1. [22] BBC News Türkçe , "Kâbe Baskını: 1979'da Suudi Arabistan'ın Tarihini Değiştiren Mekke'deki Eylem" (30 Aralık 2019), 1-2. [23] BBC News Türkçe , "Kâbe Baskını: 1979'da Suudi Arabistan'ı tarihini değiştiren Mekke'deki eylem", 12. [24] BBC News Türkçe , "Kâbe Baskını: 1979'da Suudi Arabistan'ı tarihini değiştiren Mekke'deki eylem", 12. [25] Büyükkara, "Suudi Arabistan 'ılımlı İslam'a dönebilir mi?", 2. [26] OdaTv , "Bu Kış Çok İlimli İslam Yaptı" (06 Mart 2018), 1-2. [27] OdaTv , "Bu Kış Çok İlimli İslam Yaptı", 2. [28] Muhammed el-İsa, "Dinlerin Takipçileri Arasında Ortak Değerleri Teşvik Forumu Riyad'da başladı", Şarkul Avsat (11 Mayıs 2022), 2. [29] el-İsa, "Dinlerin Takipçileri Arasında Ortak Değerleri Teşvik Forumu Riyad'da başladı", 2. [30] Oktay Bingöl, "SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYESİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA DENGELEME ARAYIŞI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ" 5/2 (Aralık 2021), 1. [31] Bingöl, "SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYESİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA DENGELEME ARAYIŞI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ", 9. [32] Büyükkara, "Suudi Arabistan 'ılımlı İslam'a dönebilir mi?", 2. [33] Esmâ el-Gâbirî, "Cidde Yat Kulübü etkinlikleri, canlı performanslar ile başladı", Şarkul Avsat (09 Mayıs 2022), 1. [34] Şarkul Avsat , "Suudi Arabistan: 'Tawakkalna Hidmat' uygulaması 140 hizmet içeriyor" (NİSAN 2022), 1-2.

Giriş

Suudi Arabistan kurulduğu yıldan beri bulunduğu bölgenin siyasi ve ekonomik durumuna etki eden önemli bir ülkedir. Kuşkusuz bunda İslam dininin en önemli iki şehri olan Mekke ve Medine'ye ev sahipliği yapması

etkilidir. Bununla birlikte propagandasını yaptığı Vehhabîlik akidesi de keskin ve net söylemleri itibariyle müslümanlar arasında pek çok grubu etkilemiştir. Petrol zengini bir ülke olması da onu hem bölgesel hem de uluslararası arenada sürekli önde bir konumda tutmuştur. Ancak yavaş yavaş petrol kaynaklarının tükenmeye başlaması ülkeyi yeni kazanç alanlarına yönlendirmeye başlamıştır. Bu durum başta Amerika ve İsrail olmak üzere pek çok ülke ile yakınlaşmasına ve iş birliği yapmasına sebebiyet vermiştir. Ayrıca hali hazırda benimsedikleri vehhâbi akidesi bu yeni arayışın önünde bir engel olarak görülmüş ve "ılımlı islam" ifadeleri suud yönetimi ve yönetime yakın ulema tarafından dillendirilir olmuştur. Bu itibarla yeni pek çok projenin ve vizyonun tanıtımı gerçekleştirilerek sosyal anlamda halkı etkileyecek pek çok gelişme yaşanmış ve yaşanmaktadır. Bu sebeple Suudi Arabistanın şu an ki durumu ve hedefleri ile benimsediği vehhâbilik akidesi ilişkilendirilmeli bu akideden ne ölçüde taviz verdikleri ama aynı zamanda etkisinden hala daha çıkamadıkları son gelişmeler ışığında değerlendirilmelidir.

A. Muhammed b. Abdülvehhab ve Vehhabîlik

Vehhabîliğin kurucusu olan Muhammed b. Abdülvehhab'ın Necid kabilesine mensup olduğu ve 1703 yılında Uyeyne' de doğduğu aktarılır. Babası Abdülvehhab bölgenin tanınmış alimlerinden birisi olup Uyeyne kadısıdır. [1] İbn Abdülvehhab'ın da ilk tahsilini babasından aldığı aktarılmaktadır. Ardından Medine'ye giderek Şâfiî, Hanefî ve Hanbelî alimlerden ders okuduğu bilinmektedir. [2] İbn Abdülvehhab'ın sadece babası değil dedesi Süleyman b. Ali'de dönemin pek çok aliminin kendisinden fikir aldığı önemli bir Hanbelî fıkıh alimidir. Aynı şekilde amcalarından da ders okuduğu belirtilmektedir. [3] İbn Abdülvehhab'ın keskin anlayışlı ve şaşırtıcı derecede ezberleme kuvvetine sahip olduğu görülmektedir. Onun hızlı yazma yeteneğine sahip birisi olduğu da ifade edilmektedir. [4] İbn Abdülvehhab tahsilini tamamladıktan sonra memleketine geri dönmüş ve yoğun biçimde tevhid ve doğru yol üzerinde durmuştur. Özellikle Necid bölgesinde çıkan sapık anlayışlar onun bu düşüncesinin kuvvetlenmesinde etkili olmuştur. Bu itibarla ara ara tevhit ve şirki terke davet etmek için seyahetlere çıktığı bilinmektedir. [5] Onun batıl inançlara olan tepkisine dair bir örnek şu şekilde aktarılır: "Öyleki İbn Abdülvehhab bir gün Medine'de Hz. Peygamber'in kabrinin başında dua eden ve yarım isteyen insanları görünce durdu. Bunu gören hocası Muhammed Hayyât yanına gelerek 'Bu kimseler hakkında ne düşünüyorsun?' diye sorunca; 'Şüphesiz bunların (din diye) içinde bulundukları şey yok olmaya mahkumdur. Yapmakta olduklarının hepsi batıldır.' Diyerek cevap verdi." [6] Aynı şekilde onun sonraları gittiği Basra'dan çıkarılmasına sebep olan bazı uygulamalara karşı çıkması da yine aynı sebepten dolayıdır. Buna göre onun bu karşı çıkışlarının sebebinin Basralı Şazeli şeyhi Muhammed Emin el-Kevvâz'ın türbesine yapılan ziyaretler olduğu görülmektedir. [7]

İbn Abdülvehhab'ın hayatı ile ilgili iki dönemden bahsedilmektedir. Bunlardan ilki Suud aile ile tanışmadan önceki hayatı ikincisi ise tanıştıktan sonraki hayatı şeklindedir. Suud ailesi ile tanışmadan önce ilmi bir hayatının olduğu ve vaktinin büyük bir kısmını davet çalışmalarına ayırdığı görülmektedir. Suud ailesi ile tanıştıktan ve onlarla dinî siyasî bir ittifak yaptıktan sonra ise düşüncelerinin daha çok siyasileştiği ve fikirlerinin yaygın ve geçerli olabilmesi için söz konusu ittifakı daha da kuvvetlendirdiği görülmektedir. [8] İbn Abdülvehhab'ın sahip görüşleri himaye edecek ve yaygınlaştırmasına yardımcı olacak bir siyasi himaye arayışına girdiği görülmektedir. Bu sebeple Hureymilâ ve Uyeyne'ye gittiği ancak istediği himayeyi bulamayıp ciddi tepkilerle karşılaşınca Dir'îye Emiri Muhammed b. Suud ile karşılaşmasının onun hayatı için önemli bir dönüm noktası olduğu söylenebilir. [9]

İbn Abdülvehhab'ın Muhammed b. Suud ile karşılaşması kendisi dini düşüncelerini yayması için bir fırsatten aynı durum İbn Suud içinde geçerliydi. O da nüfuz bölgesini genişletmek için İbn Abdülvehhab'ın fikirlerini kullanacak her ikisi de kendi hinterlandlarını oluşturacaklardı. Bu itibarla İbn Suud etkisi altındaki halkı İbn Abdülvehhab'a tabi olmaya zorladı ve halkın büyük bir kısmı bu davet etrafında birleşti. [10] Muhammed b. Suud'un İbn Abdülvehhab'ın fikirlerine sempati duyması ve kabul etmesi bir tarafa onu kendi himayesine aldığı hatta ailesinden bir kişi ile evlendirip davasını yayması hususunda her türlü destek sözü verdiği kaynaklarımızda geçmektedir. [11] Hatta bu durumun bir anlaşma şeklinde olduğu ve 1774 yılında yapıldığı

görülmektedir. Her iki isimde anlaşmaya sonuna kadar bağlı kalacaklarına dair birbirlerine söz vermiştir. [12] Nihayetinde kurulan Suud devleti işbu siyasi-dini ittifak neticesinde kurulmuştur.

Arkasına aldığı siyasi destekle daha da genişleyen Vehhabilik bölgedeki pek çok insanın bağlandığı büyük bir yapı haline gelmiştir. Hiç kuşkusuz bunda bedevi bir bölgede yayılması, cehaletin ve hurafelerin yaygın olması da etkilidir. [13] İbn Abdülvehhab'ın kurduğu bu dini yapının en önemli argümanı tevhit ve şirkten uzaklaşmaktır. Davetinin ve çalışmalarının hep bu mihverde olduğu görülmektedir. Ona göre her türlü bidattan bir an önce uzaklaşılmalı öze yani Hz. Peygamber'in yaşadığı döneme dönülmelidir. Hatta bu konudaki görüşlerinin toplu bir şekilde izlenebildiği Kitâbü't-Tevhîd isimli birde eser kaleme almıştır. İbn Abdülvehhab hem eserlerini yazarken hemde görüşünü sistemleştirirken iki önemli isimden çokça faydalanmıştır. Bunlar Ahmed b. Hanbel ve İbn Teymiyye'dir. İbn Abdülvehhab'ın İbn Teymiyye'nin yolundan giden alimlerden ders aldığı ve onlardan çokça istifa ettiği bilinmektedir. Hatta Yörükân'a göre o; "Necit halkının bu akidelere intibak edeceğini sezdi, meselede çekicilik de vardı. Peygamber ve dört halife devrine avdet, Selef mezhebine yapışmak, herkesin istediği birşeydi. Hareket memlekette çoğalan muhtelif mezhepleri ve muhitte yaşayan kabileleri birleştirici, şiliği, tarikatları ve çapulculuğu kaldırıcı mahiyette idi. Hanbelî mezhebini sah hale irca etmek, Kur'ân'a sarılmak ve hakiki tevhid dinini ihya etmek davası ile Abdulvahhab oğlu faaliyete geçti." [14] Bu ifadeler İbn Abdülvehhab'ı ve savunduğu görüşleri anlayabilmemiz için oldukça önemlidir. Kendisinden çokça beslendiği İbn Teymiyye'nin İbn Hanbel'e olan yakınlığı İbn Hanbel ile de sıkı bir irtibat kurmasına sebebiyet vermiştir ancak İbn Abdülvehhab'ın fikirlerinin İbn Hanbel'e tamamıyla uyduğunu söylemek neredeyse imkansızdır. Buna göre İbn Abdülvehhab'ın akıl ve nakil meseleleriyle asla meşgul olmadığını bunları bir kenara attığını görmekteyiz. Ancak Selef alimlerin de bu noktada ihtilafların olduğu bir kısmının aklı delil kabul ederken bir kısmının ise kabul etmediği bilinmektedir. [15]

İbn Abdülvehhab'ın tevhid anlayışının temelini Kelime-i Şehadet'in tek başına yeterli olmaması teşkil etmektedir. Ona göre bütün ibadetler Allah'a yönelik olmalıdır. Bununla birlikte tevhit üç çeşittir. Bunlar; tevhid-i uluhiyet, tevhid-i ubudiyet ve tevhid-i amelidir. Bunlardan ilki olan tevhid-i uluhiyete göre Allah başkasına asla ibadet edilemez. Tevhid-i ubudiyette ise Allah her şeyin rabbidir. Yerde ve gökte hiçbir şeriki yoktur. Tevhid-i amelide ise sadece Allah'ın ve peygamberinin emirlerine uymak söz konusudur. [16] İbn Abdülvehhab'ın bu üç tevhit çeşidinden en fazla üzerinde durduğu ise tevhid-i uluhiyettir. [17] Bunlara ek olarak onun birde bidatları ve tevessülü terk etmeyi önemle vurguladığı görülmektedir. Yörükân'a göre bu durum onun selef ve Hanbelî yolunda olduğu halde onlardan nerelerde ayrıldığını göstermektedir. [18]

Yörükân'a göre İbn Abdülvehhab bazı esaslarda seleften bazılarında ise Ahmed b. Hanbel'den ayrılmış ve ayrıldığı yerlerde de ifrat ve taasup cihetini tutmuştur. Bu tespit Vehhâbî hareketinin bugün yaşadığı savrulmaları anlamlandırabilmek açısından oldukça önemlidir. Sürekli bir selef iddiası taşımalarına rağmen fikirlerindeki aşırılığın sebebinin ne olduğu açıkça görülmektedir. Buradan hareketle Yörükân, esaslardaki bu ayrılıklar sebebiyle Vehhâbliğin yeni bir mezhep olarak telakki edilmesi gerektiğini belirtir. [19] Buradan itibaren Yörükân, bu yeni mezhebin diğer temel mezheplerden ayrılan hususlarını belirtir. Bu hususlardan en çok göze çarpanı ise "Aklın delil olması mevzu bahis değildir." İlkesi olmuştur. Yörükân'a göre: "Dinde akla yer verilmemesi esası, mevcut naslar haricinde; içtihat, kıyas ve istihsan yollarına gidilmeye müsaade etmez. Böyle olunca da Peygamber devrinden sonra çıkan her hadiseyi iyi olsa da yine bidat saymak lüzumu hasıl olur." [20]

Yörükân'ın yukarıdaki ifadelerinden hareketle bugün özellikle Muhammed b. Selman'ın veliahtlığı ile birlikte Suud da meydana gelen pek çok gelişmenin Vehhabilik açısından bidat teşkil ettiği ortaya çıkmaktadır. Bu kısımdan itibaren bugün Suud dönüşümünü ve yeni vizyon çalışmalarını değerlendirmeye çalışacağız.

B. "İlmli İslam" Söylemi ve Vizyon Projeleri

Mehmet Ali Büyükkara'nın Anadolu Ajansına verdiği bir makalede 24 Ekim 2017 tarihinde Riyad'da düzenlenen Gelecek Yatırımlar Girişiminde Suudi Veliht Prensi Muhammed b. Selman çok önemli açıklamalarda bulundu ve ülkesini "İlmli İslam"a döndürme sözü verdi. Bu sözü verirken sıklıkla bir tarihe işaret ettiği görülmektedir ki

o tarihte 1979 tarihidir. Veliht'a göre o tarihten itibaren ülkesi "anormal" bir durumda bulunmaktadır. [21] Peki bu tarih neden bu kadar önemlidir? Bu tarihte hem Suudi devleti hem de neredeyse bütün dünya müslümanlarını bir şekliyle etkileyen iki önemli olay meydana gelmiştir. Bunlardan ilki ve Suudi devleti için dönüm noktası olanı Cüheyman el-Uteybî komutasında gerçekleşen Kâbe Baskınıdır. İkincisi ise İran İslam devrimidir.

29 Kasım 1979 tarihinde sabahın erken saatlerinde gerçekleşen ve Suudi devletin gidişatını önemli ölçüde etkileyen Kâbe Baskınının mimarı 18 yıl süreyle Suudi Arabistan kraliyet muhafız alayının komutanlığını da yapmış olan Cüheyman el-Uteybî'dir. Cüheyman ve beraberindeki 200 arkadaşı Harem-i Şerif'e girmişler ve kapıları kapattırmışlardır. Sabah namazının ardından Cüheyman ve adamları mihraba geçmiş, imamı bir kenara itip mikrofonu ellerine geçirmişlerdir. O esnada avluda çok sayıda tabutun olduğu söylenmektedir. Normal şartlarda tabuttaki insanların cenazeleri kılınır ve uğurlanırlardı. Ancak bu sefer tabutların içlerinin silahlarla dolu olduğu ve bu silahların Cüheyman ve adamları arasında hızla yayıldığı bilinmektedir. Ardından içlerinden biri önceden hazırlandığı anlaşılan bir metni alıp şunları söylemeye başlamıştır: "Müslüman kardeşlerim, bugün Mehdi'nin gelişini ilan ediyoruz... Adaletsizlik ve baskı altındaki dünya artık Mehdi'nin eliyle adil bir şekilde yönetilecek." [22] Bu adamların kastettikleri Mehdi ise Muhammed el-Kahtânî isimli birisidir. Cüheyman ve adamları onu rüyalarında gördüklerini ve Mehdi olduğuna kesin bir şekilde inandıklarını ifade etmektedirler. Bu bildirinin ardından Kabe kapıları tutulmuş giriş çıkışlar kapatılmış ve Cüheyman'ın adamları Harem'in bütün bölümlerini tutmuşlardır. Tam altı gün süren Kâbe baskınında Suudi devletinin çok zor duruma düştüğü hatta dış devletlerden yardım istediği ve ancak altıncı günün sonunda hakimiyeti ele geçirdikleri görülmektedir. Peki yıllarca Suudi devletine hizmet etmiş olan Cüheyman el-Uteybî'nin bu baskını gerçekleştirmesindeki sebep nedir? Bu sorunun cevabı Suudi devletinin o tarihe kadar ki sosyal ve siyasi durumudur. Bu durum incelendiğinde petrol gelirleriyle iyice refah içerisinde yaşayan ve gitgide tüketici hale gelen bir toplum görülmektedir. Hızlı bir kentleşmenin olduğu kadınların ve erkeklerin aynı kamusal alanı paylaştığı bir toplum Cüheyman ve adamları için İslam'ın özüne aykırı olan tam bir bidat ortamıydı. Bu baskın neticesinde Cüheyman ve adamları her ne kadar tam bir başarı elde edemeselerde Suudi devletinin bundan sonraki tarihini etkileyecek çok önemli bir değişimin fitili ateşlemişlerdi. Gerçekten de öyle olmuş ve Suudi devleti 79 öncesi ve sonrası olmak üzere tarihlendirilmiştir. Cüheyman'ın müritlerinden olan Nasır Huzeymi onun eyleminin Suudi Arabistan'da tüm modernleşmeyi engellediğini söylüyor ve şunları ilave ediyordu: "Size bir örnek vereyim. Suudi hükümetinden taleplerinden biri televizyondaki kadın sunucuların görevlerine son verilmesiydi. Mescid-i Haram olayından sonra Suudi televizyonlarında bir kadın sunucu asla görülmedi." [23] Dolayısıyla Muhammed b. Selman'ın sıklıkla vurguladığı 1979 tarihinin önemi bu şekilde daha da iyi anlaşılmaktadır. Hatta Veliht Mart 2018'de verdiği bir mülakatta bu değişimi çok net bir şekilde ortaya koymaktadır: "1979'a kadar biz de diğer Körfez ülkeleri gibi normal bir hayat sürüyorduk, kadınlar araba kullanıyordu, sinemaya gidiliyordu." [24]

1979 tarihinden itibaren 40 yıl boyunca Suudi Arabistan'ın aşırı muhafazakar bir çizgiye sahip olduğu görülmektedir. Ancak Selman b. Abdülaziz ve özellikle oğlu Muhammed b. Selman ile birlikte bu durumun değiştiği ve başta "ılımlı islam" söylemleri olmak üzere Suudi devleti 1979 öncesinden daha çağdaş bir seviyeye çıkarması beklenen vizyon projeleri gündem edilmeye ve uygulanmaya başlanmıştır. Elbette bu süreci tetikleyen en önemli bir kırılma noktası da 11 Eylül saldırılarıdır. Nitekim bu saldırıyı gerçekleştiren korsanlardan 15'inin Suudi vatandaşı çıkması Vehhabîliğin yurdu olan Suudi Arabistan'ın Amerika tarafından merkeze alınmasına yol açmıştır. Büyakkara'ya göre bu tarihten sonra ülke BOP projesinin hedeflerinden birisi haline gelmiş ve diğer müslüman ülkelerde olduğu gibi burada da "ılımlı islam" daha çok konuşulur hale gelmiştir. Bununla birlikte ülkede pek çok camii imamı "ılımlı islam" etrafında rehabilite edilmeye başlanmış buna karşı duranlar görevlerinden alınmış ve pek çok islamcı, vehhabî âlim kendilerine elle tutulur hiçbir suç isnad edilmeksizin tutuklanmışlardır. [25]

Muhammed b. Selman'ın "ılımlı islam" adına verdiği demeçler ve yaptığı görüşmeler ülke tarihi açısından pek çok ilki beraberinde getirmektedir. Buna göre Veliht 2018'de İngiltere'ye yapacağı üç günlük ziyaret öncesinde Telegraph gazetesi ile bir mülakat yapmış ve bu mülakatta ülkesi ve İngiltere'nin birlikte "ılımlı

İslam'ı teşvik etmesini" istediği belirtilmiştir. Aynı mülakatta o şunları da söylemiştir: "Terörle mücadele etmek istiyoruz ve Ortadoğu'da istikrarı tesis etme ihtiyacımız nedeniyle aşırılıkla da mücadele etmek istiyoruz" [26] İbn Selman'ın bu ifadeleri "ılımlı islam" adına ortaya koyduğu düşüncenin ciddiyetini ifade ettiği gibi bunu gerçekleştirme adına herkesle bir araya gelebileceğini de göstermektedir. Nitekim onun Mısır Kiptî Kilisesi'ni ziyaret ederek Papa II. Tavadros ile görüşmesi Suudi Arabistan tarihinde bir ilktir. [27]

"İlmlı islam" projesinin ve söyleminin sadece Muhammed b. Selman tarafından değil devlete bağlı din adamları tarafından da dillendirildiği ve vurgulandığı anlaşılmaktadır. Nitekim 11 Mayıs'ta yayınlanan bir habere göre Riyad'da Dünya İslam Birliği'nin (Rabita) ev sahipliğinde "Dinlerin Takipçileri arasında Ortak Değerleri Teşvik Formu" düzenlenmiş ve bu forma dünyanın dört bir tarafından dini liderler katılmıştır. Bu forumda Rabita Genel Sekreteri Dr. Muhammed el-İsa'nın yaptığı konuşma dikkat çekicidir. Buna göre o şunları söylemiştir: "Dinlerin tüm takipçileri, haysiyet ve saygıyla var olma hakkına sahiptir. Dinlerin takipçileri arasında bir arada yaşamayı baltalayan herhangi bir yanlış veya kasıtlı yorumu reddediyoruz." [28] Aslında bu ifadeler Vehhabiliğin ötekine bakışını ve öteki din mensuplarıyla yaşama kültürünün problemli olduğuna dair bir fikir vermektedir. Çünkü İslam'ın özü ve Hz. Peygamber'in hadisleri ötekini tanımlama ve birlikte yaşama noktasında gayet mutedil olup bu noktada hiçbir sınırlandırmayı barındırmamaktadır. Dolayısıyla Muhammed el-İsa'nın bu ifadelerinin aslında vehhabiliğe karşı bir duruş olduğu söylenebilir. Söz konusu formun son oturumunun başlığı ise "İlmlilik ve değerlerini anlamak" başlığını içermektedir. Bu oturumda ise doğuştan gelen insani değerler, ılımlı kişiliklerin şekillenmesi ve diğerlerini anlama konuları üzerinde durulmuştur. [29] Aslında tüm bu çabalar Suudi devletinin İslam'ın özünden ve itidalden savrulmasının bir göstergesidir. Yıllardır vehhabiliğin yatağı olan bu devlet, eğer tam manasıyla Hz. Peygamberi ve onun yaşam tarzını anlayabilmiş olsaydı şuan böyle çalışmalara hiç gerek duymayacaktı. Ancak gariptir ki bu uç akideden sıyrılıp ehl-i sünnetin içerisinde itidal üzere bir yaşamı tercih etmek yerine "ılımlı islam" altında tamamen Amerika projesi olan bir yol tercih edilmektedir. Bu da aslında hem vehhabilikten kopmak istememenin ama aynı zamanda onu törpüleyip batıya yaranmanın bir göstergesi olsa gerektir.

Muhammed b. Selman'ın tüm bu çıkışlarının en önemli sebebinin petrole odaklı sermayenin terkedilip yerine yeni ve yenilenebilir kazanç kapılarının kurulması olduğu görülmektedir. Onun bu kapsamdaki en büyük projesi daha ülkesinin kalkınma bakanı iken ortaya koyduğu "Vizyon 2030" projesidir. Oktay Bingöl bu durumu 50 yıldır petrol gelirlerine dayanan rantiyeci ekonominin dönüşümü olarak tanımlamış ve "Vizyon 2030" projesi kapsamında bu yeni ekonomi modelinin sayısal veriler ışığında ele almaya çalışmıştır. [30] Buna göre bu proje Muhammed b. Selman liderliğinde ve Amerikalı danışmanlık şirketi olan McKinsey Grubu'nun katkılarıyla hazırlanmıştır. Bingöl'ün aktardığına göre bu projenin üzerine bina edildiği üç temel sütun vardır. Bunlardan ilki, "Riyad'ın İslam ve Arap Dünyası'nın kalbi şeklindeki statüsünün korunması ve geliştirilmesidir. İkincisi, Suudi Arabistan'ın küresel yatırım merkezine dönüştürülmesi, Suudi ekonomisinin canlandırılması ve çeşitlendirilmesi üzerine inşa edilmiştir. Üçüncü sütun ise Suudi Arabistan'ın jeopolitik konumunun dünya ticaretinin merkezine dönüştürülmesini kapsamaktadır." [31] Tüm bunlar Velihaht Prensin ülkesini petrole bağımlı bir ülke olmaktan çıkarıp pek çok ticari mekanizmanın merkezi haline gelmesi için ne denli çalıştığının göstergesidir. Burada bu yeni ekonomik çabaların gösterilmesi ile birlikte Riyad'ın İslam ve Arap dünyasının kalbi şeklindeki statüsünün korunması isteği oldukça önemlidir. Bu durum söz konusu vizyon projelerinde her ne kadar niteliğini nasıl olacağını bilemesekte var olan değerlerin korunmak istenmesinin bir göstergesi olabilir.

"Vizyon 2030" projesinin en önemli ayağının ise Kızıldeniz'in kuzeyinde Suudi Arabistan, Ürdün ve Mısır'ın birleştiği yerde hayata geçirilmesi planlanan modern ve ekolojik bir şehir olacak olan "Neon" şehridir. İbn Selman'ın ifadesine göre bu pojenin "dünyayı değiştirme potansiyeline sahip" bir proje olduğu görülmektedir. [32] Toplamda 500 milyar dolarlık bir yatırıma ihtiyaç duyulduğu aktarılan bu projenin ilerleyen yıllarda ne gibi değişimlere sebebiyet vereceği dikkatle izlenmelidir.

"Vizyon 2030" projesi her ne kadar uzun süreli bir proje gibi dursada Suudi devleti bu süre içerisinde de kendisini batıya kanıtlayacak ve dünyanın pek çok yerinden turisti çekebilecek çalışmalara imza atmaktadır. 9

Mayız 2022 tarihli bir habere göre Cidde’de kurulan Suudi Arabistan’ın ilk marinasında yat kulübü etkinlerinin başladığı ve bu etkinliklerde 100’den fazla sanatçının sahne alacağı ifade edilmektedir. [33] Bununla birlikte Suudi Arabistan’da devlet hizmetlerinde dijital dönüşüme de önem verildiği görülmektedir. Buna göre Suudi Arabistan Veri ve Yapay Zeka Kurumu (SDAIA) vatandaşları için 140’tan fazla elektronik hizmete tek bir yerden ulaşabilmek için ‘Tawakkalna Hidmat’ uygulamasını hayata geçirdiğini duyurmuştur. Aynı zaman bu uygulamanın ‘İhsan’ isimli başış uygulamasına da entegre edildiği ifade edilmektedir. [34] Bu uygulamalarda kullanılan ‘tevekkül’ ve ‘İhsan’ gibi kavramlar dikkat çekmektedir. Belki de bu isimlerin tercih edilmesi söz konusu bu dönüşümlerin daha hızlı ve kolay bir şekilde sağlanabilmesini hedeflemektedir.

SONUÇ

Sorulması gereken en önemli sorulardan biri de şu, Suudi Arabistan’ın içerisinde bulunduğu bu ekonomik ve dijital dönüşüm asla vazgeçemedikleri vehhabîlik akidesi ile birlikte nasıl olacak? Görülen şu ki Suud devleti ikisinden de vazgeçmeye niyetli değil. Ancak bu durumda tavizler söz konusu olacak ve muhtemeldir ki bu tavizler vehhabîlik kanadından verilecek. Bu itibarla değişime direnen başta alimler olmak üzere gazeteci ve siyasilerin tutuklanmaları ve susturulmaları artacağa benziyor. Eğer bu dönüşüm halkın hassasiyetleri gözetilerek halk ile ele ele yapılırsa Suudi devletinin geleceği için daha parlak şeyler vadedebilir. Ancak aksi bir durum pek çok kırılmaları da beraberinde getirebilir.

Söz konusu değişimlerin en sağlıklı bir şekilde ilerleyebilmesi için öncelikle ciddi bir vehhâbîlik eleştirisi yapılmalıdır. Pek çok kez Suud halkını çeşitli savrulmalara iten bu akidenin gözden geçirilmesi gerekirse terkedilmesi gerekmektedir. Ancak bu yapılırken İslam’ın temel değerleri hafife alınmamalı bir dini görüş terkedilecek diye bütünüyle İslam’dan sırt çevrilmemelidir. Burada krallığın her mezhepten İslam alimleriyle istişare mekanizmasını sürekli açık tutmasının önemi büyük olacaktır. Bu gerçekleşebilirse hem petrole bağımlı bir ülke olmaktan çıkabilir hemde müslümanlar için faydalı pek çok projeyi sağlıklı bir şekilde hayata geçirebilir.

KAYNAKÇA

Altun, Bekir. SELEFİLİK-VEHHABİLİK VE TÜRKİYE’DEKİ FAALİYETLERİ . İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015. Bingöl, Oktay. “SUUDİ ARABİSTAN’IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYESİCİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU’DA DENGEME ARAYIŞI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ” 5/2 (Aralık 2021), 41. Büyükkara, Mehmet Ali. “Suudi Arabistan ‘İlimli İslam’a dönebilir mi?” Anadolu Ajansı (EKİM 2017). <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber> Büyükkara, Mehmet Ali. “Vehhâbîlik”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi . 42/611-615. İstanbul: TDV Yayınları, 2012. Cook, Michael. “Muhammed b. Abdülvehhâb”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi . 30/491-492. İstanbul: TDV Yayınları, 2005. Gâbirî, Esmâ el-. “Cidde Yat Kulübü etkinlikleri, canlı performanslar ile başladı”. Şarkul Avsat (09 Mayıs 2022). <https://turkish.aawsat.com/> İsa, Muhammed el-. “Dinlerin Takipçileri Arasında Ortak Değerleri TeşvikForumu Riyad’da başladı”. Şarkul Avsat (11 Mayıs 2022). <https://turkish.aawsat.com/> Kalaycı, Rıdvan – Akdoğan, İsmail. TÜRKİYE ORTADOĞU ÇALIŞMALARI DERGİSİ . “Suudi Arabistan’da İhyacı Hareketler Olarak Sahve ve Vehhabîlik” 1/1 (Mayıs 2014), 157-186. Türkel, Rifat. VEHABİLİK ve ARKA PLANI (Başlangıçtan II. Suûd Devleti’ne Kadar) . İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2013. Yörükan, Yusuf Ziya. “Vahhabîlik” 1/ (1953), 18. OdaTv . “Bu Kış Çok İlimli İslam Yaptı” (06 Mart 2018). <https://odatv4.com> BBC News Türkçe . “Kâbe Baskını: 1979’da Suudi Arabistan’ı tarihini değiştiren Mekke’deki eylem” (30 Aralık 2019). <https://www.bbc.com/turkce> Şarkul Avsat . “Suudi Arabistan: ‘Tawakkalna Hidmat’ uygulaması 140 hizmet içeriyor” (NİSAN 2022). <https://turkish.aawsat.com/> [1] Michael Cook, “Muhammed b. Abdülvehhâb”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/489-490. [2] Yusuf Ziya Yörükan, “Vahhabîlik” 1/ (1953), 55. [3] Rifat Türkel, VEHABİLİK ve ARKA PLANI (Başlangıçtan II. Suûd Devleti’ne Kadar) (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2013), 16. [4] Türkel, VEHABİLİK ve ARKA PLANI (Başlangıçtan II. Suûd Devleti’ne Kadar) , 17. [5] Yörükan, “Vahhabîlik”, 55. [6] Türkel, VEHABİLİK ve ARKA PLANI (Başlangıçtan II. Suûd Devleti’ne Kadar) , 18. [7] Cook, “Muhammed b.

Abdülvehhâb", 30/489-490. [8] Bekir Altun, SELEFİLİK-VEHHABİLİK VE TÜRKİYE'DEKİ FAALİYETLERİ (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 48-49. [9] Mehmet Ali Büyükkara, "Vehhâbîlik", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/611-615. [10] Yörükan, "Vahhabîlik", 56. [11] Altun, SELEFİLİK-VEHHABİLİK VE TÜRKİYE'DEKİ FAALİYETLERİ , 24; Büyükkara, "Vehhâbîlik", 42/611. [12] Altun, SELEFİLİK-VEHHABİLİK VE TÜRKİYE'DEKİ FAALİYETLERİ , 24. [13] Büyükkara, "Vehhâbîlik", 42/612. [14] Yörükan, "Vahhabîlik", 55. [15] Yörükan, "Vahhabîlik", 59. [16] Rıdvan Kalaycı – İsmail Akdoğan, TÜRKİYE ORTADOĞU ÇALIŞMALARI DERGİSİ , "Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler Olarak Sahve ve Vehhabilik" 1/1 (Mayıs 2014), 165. [17] Büyükkara, "Vehhâbîlik", 42/612. [18] Yörükan, "Vahhabîlik", 59. [19] Yörükan, "Vahhabîlik", 59. [20] Yörükan, "Vahhabîlik", 60. [21] Mehmet Ali Büyükkara, "Suudi Arabistan 'ılımlı İslam'a dönebilir mi?", Anadolu Ajansı (EKİM 2017), 1. [22] BBC News Türkçe , "Kâbe Baskını: 1979'da Suudi Arabistan'ın Tarihini Değiştiren Mekke'deki Eylem" (30 Aralık 2019), 1-2. [23] BBC News Türkçe , "Kâbe Baskını: 1979'da Suudi Arabistan'ın tarihini değiştiren Mekke'deki eylem", 12. [24] BBC News Türkçe , "Kâbe Baskını: 1979'da Suudi Arabistan'ın tarihini değiştiren Mekke'deki eylem", 12. [25] Büyükkara, "Suudi Arabistan 'ılımlı İslam'a dönebilir mi?", 2. [26] OdaTv , "Bu Kış Çok ılımlı İslam Yaptı" (06 Mart 2018), 1-2. [27] OdaTv , "Bu Kış Çok ılımlı İslam Yaptı", 2. [28] Muhammed el-İsa, "Dinlerin Takipçileri Arasında Ortak Değerleri Teşvik Forumu Riyad'da başladı", Şarkul Avsat (11 Mayıs 2022), 2. [29] el-İsa, "Dinlerin Takipçileri Arasında Ortak Değerleri Teşvik Forumu Riyad'da başladı", 2. [30] Oktay Bingöl, "SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYESİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA Dengeleme Arayışı Bağlamında Değerlendirilmesi" 5/2 (Aralık 2021), 1. [31] Bingöl, "SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYESİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA Dengeleme Arayışı Bağlamında Değerlendirilmesi", 9. [32] Büyükkara, "Suudi Arabistan 'ılımlı İslam'a dönebilir mi?", 2. [33] Esmâ el-Gâbirî, "Cidde Yat Kulübü etkinlikleri, canlı performanslar ile başladı", Şarkul Avsat (09 Mayıs 2022), 1. [34] Şarkul Avsat , "Suudi Arabistan: 'Tawakkalna Hidmat' uygulaması 140 hizmet içeriyor" (NİSAN 2022), 1-2.

Altun, Bekir. SELEFİLİK-VEHHABİLİK VE TÜRKİYE'DEKİ FAALİYETLERİ . İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Bingöl, Oktay. "SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYESİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA Dengeleme Arayışı Bağlamında Değerlendirilmesi" 5/2 (Aralık 2021), 41.

Büyükkara, Mehmet Ali. "Suudi Arabistan 'ılımlı İslam'a dönebilir mi?" Anadolu Ajansı (EKİM 2017). <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber>

Büyükkara, Mehmet Ali. "Vehhâbîlik". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi . 42/611-615. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Cook, Michael. "Muhammed b. Abdülvehhâb". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi . 30/491-492. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Gâbirî, Esmâ el-. "Cidde Yat Kulübü etkinlikleri, canlı performanslar ile başladı". Şarkul Avsat (09 Mayıs 2022). <https://turkish.aawsat.com/>

İsa, Muhammed el-. "Dinlerin Takipçileri Arasında Ortak Değerleri Teşvik Forumu Riyad'da başladı". Şarkul Avsat (11 Mayıs 2022). <https://turkish.aawsat.com/>

Kalaycı, Rıdvan – Akdoğan, İsmail. TÜRKİYE ORTADOĞU ÇALIŞMALARI DERGİSİ . "Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler Olarak Sahve ve Vehhabilik" 1/1 (Mayıs 2014), 157-186.

Türkel, Rifat. VEHHABİLİK ve ARKA PLANI (Başlangıçtan II. Suûd Devleti'ne Kadar) . İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2013.

Yörükan, Yusuf Ziya. "Vahhabîlik" 1/ (1953), 18.

OdaTv . "Bu Kış Çok Ilımlı İslam Yaptı" (06 Mart 2018). <https://odatv4.com>

BBC News Türkçe . "Kâbe Baskını: 1979'da Suudi Arabistan'ın tarihini değiştiren Mekke'deki eylem" (30 Aralık 2019). <https://www.bbc.com/turkce>

Şarkul Avsat . "Suudi Arabistan: 'Tawakkalna Hidmat' uygulaması 140 hizmet içeriyor" (NİSAN 2022). <https://turkish.aawsat.com/>

[1] Michael Cook, "Muhammed b. Abdülvehhâb", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/489-490. [2] Yusuf Ziya Yörükan, "Vahhabîlik" 1/ (1953), 55. [3] Rifat Türkel, VEHHABİLİK ve ARKA PLANI (Başlangıçtan II. Suûd Devleti'ne Kadar) (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2013), 16. [4] Türkel, VEHHABİLİK ve ARKA PLANI (Başlangıçtan II. Suûd Devleti'ne Kadar) , 17. [5] Yörükan, "Vahhabîlik", 55. [6] Türkel, VEHHABİLİK ve ARKA PLANI (Başlangıçtan II. Suûd Devleti'ne Kadar) , 18. [7] Cook, "Muhammed b. Abdülvehhâb", 30/489-490. [8] Bekir Altun, SELEFİLİK-VEHHABİLİK VE TÜRKİYE'DEKİ FAALİYETLERİ (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 48-49. [9] Mehmet Ali Büyükkara, "Vehhâbîlik", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/611-615. [10] Yörükan, "Vahhabîlik", 56. [11] Altun, SELEFİLİK-VEHHABİLİK VE TÜRKİYE'DEKİ FAALİYETLERİ , 24; Büyükkara, "Vehhâbîlik", 42/611. [12] Altun, SELEFİLİK-VEHHABİLİK VE TÜRKİYE'DEKİ FAALİYETLERİ , 24. [13] Büyükkara, "Vehhâbîlik", 42/612. [14] Yörükan, "Vahhabîlik", 55. [15] Yörükan, "Vahhabîlik", 59. [16] Rıdvan Kalaycı – İsmail Akdoğan, TÜRKİYE ORTADOĞU ÇALIŞMALARI DERGİSİ , "Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler Olarak Sahve ve Vehhabilik" 1/1 (Mayıs 2014), 165. [17] Büyükkara, "Vehhâbîlik", 42/612. [18] Yörükan, "Vahhabîlik", 59. [19] Yörükan, "Vahhabîlik", 59. [20] Yörükan, "Vahhabîlik", 60. [21] Mehmet Ali Büyükkara, "Suudi Arabistan 'ılımlı İslam'a dönebilir mi?", Anadolu Ajansı (EKİM 2017), 1. [22] BBC News Türkçe , "Kâbe Baskını: 1979'da Suudi Arabistan'ın Tarihini Değiştiren Mekke'deki Eylem" (30 Aralık 2019), 1-2. [23] BBC News Türkçe , "Kâbe Baskını: 1979'da Suudi Arabistan'ın tarihini değiştiren Mekke'deki eylem", 12. [24] BBC News Türkçe , "Kâbe Baskını: 1979'da Suudi Arabistan'ın tarihini değiştiren Mekke'deki eylem", 12. [25] Büyükkara, "Suudi Arabistan 'ılımlı İslam'a dönebilir mi?", 2. [26] OdaTv , "Bu Kış Çok Ilımlı İslam Yaptı" (06 Mart 2018), 1-2. [27] OdaTv , "Bu Kış Çok Ilımlı İslam Yaptı", 2. [28] Muhammed el-İsa, "Dinlerin Takipçileri Arasında Ortak Değerleri Teşvik Forumu Riyad'da başladı", Şarkul Avsat (11 Mayıs 2022), 2. [29] el-İsa, "Dinlerin Takipçileri Arasında Ortak Değerleri Teşvik Forumu Riyad'da başladı", 2. [30] Oktay Bingöl, "SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYESİCİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA Dengeleme Arayışı Bağlamında Değerlendirilmesi" 5/2 (Aralık 2021), 1. [31] Bingöl, "SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYESİCİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA Dengeleme Arayışı Bağlamında Değerlendirilmesi", 9. [32] Büyükkara, "Suudi Arabistan 'ılımlı İslam'a dönebilir mi?", 2. [33] Esmâ el-Gâbirî, "Cidde Yat Kulübü etkinlikleri, canlı performanslar ile başladı", Şarkul Avsat (09 Mayıs 2022), 1. [34] Şarkul Avsat , "Suudi Arabistan: 'Tawakkalna Hidmat' uygulaması 140 hizmet içeriyor" (NİSAN 2022), 1-2.

[1] Michael Cook, "Muhammed b. Abdülvehhâb", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/489-490.

[2] Yusuf Ziya Yörükan, "Vahhabîlik" 1/ (1953), 55.

[3] Rifat Türkel, VEHHABİLİK ve ARKA PLANI (Başlangıçtan II. Suûd Devleti'ne Kadar) (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2013), 16.

[4] Türkel, VEHHABİLİK ve ARKA PLANI (Başlangıçtan II. Suûd Devleti'ne Kadar) , 17.

[5] Yörükan, "Vahhabîlik", 55.

[6] Türkel, VEHHABİLİK ve ARKA PLANI (Başlangıçtan II. Suûd Devleti'ne Kadar) , 18.

- [7] Cook, "Muhammed b. Abdülvehhâb", 30/489-490.
- [8] Bekir Altun, SELEFÎLİK-VEHHABÎLİK VE TÜRKİYE'DEKİ FAALİYETLERİ (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 48-49.
- [9] Mehmet Ali Büyükkara, "Vehhâbîlik", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/611-615.
- [10] Yörükan, "Vahhabîlik", 56.
- [11] Altun, SELEFÎLİK-VEHHABÎLİK VE TÜRKİYE'DEKİ FAALİYETLERİ , 24; Büyükkara, "Vehhâbîlik", 42/611.
- [12] Altun, SELEFÎLİK-VEHHABÎLİK VE TÜRKİYE'DEKİ FAALİYETLERİ , 24.
- [13] Büyükkara, "Vehhâbîlik", 42/612.
- [14] Yörükan, "Vahhabîlik", 55.
- [15] Yörükan, "Vahhabîlik", 59.
- [16] Rıdvan Kalaycı – İsmail Akdoğan, TÜRKİYE ORTADOĞU ÇALIŞMALARI DERGİSİ , "Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler Olarak Sahve ve Vehhabîlik" 1/1 (Mayıs 2014), 165.
- [17] Büyükkara, "Vehhâbîlik", 42/612.
- [18] Yörükan, "Vahhabîlik", 59.
- [19] Yörükan, "Vahhabîlik", 59.
- [20] Yörükan, "Vahhabîlik", 60.
- [21] Mehmet Ali Büyükkara, "Suudi Arabistan 'ılımlı İslam'a dönebilir mi?", Anadolu Ajansı (EKİM 2017), 1.
- [22] BBC News Türkçe , "Kâbe Baskını: 1979'da Suudi Arabistan'ın Tarihini Değiştiren Mekke'deki Eylem" (30 Aralık 2019), 1-2.
- [23] BBC News Türkçe , "Kâbe Baskını: 1979'da Suudi Arabistan'ın tarihini değiştiren Mekke'deki eylem", 12.
- [24] BBC News Türkçe , "Kâbe Baskını: 1979'da Suudi Arabistan'ın tarihini değiştiren Mekke'deki eylem", 12.
- [25] Büyükkara, "Suudi Arabistan 'ılımlı İslam'a dönebilir mi?", 2.
- [26] OdaTv , "Bu Kış Çok ılımlı İslam Yaptı" (06 Mart 2018), 1-2.
- [27] OdaTv , "Bu Kış Çok ılımlı İslam Yaptı", 2.
- [28] Muhammed el-İsa, "Dinlerin Takipçileri Arasında Ortak Değerleri Teşvik Forumu Riyad'da başladı", Şarkul Avsat (11 Mayıs 2022), 2.
- [29] el-İsa, "Dinlerin Takipçileri Arasında Ortak Değerleri Teşvik Forumu Riyad'da başladı", 2.
- [30] Oktay Bingöl, "SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYECİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA Dengeleme Arayışı Bağlamında Değerlendirilmesi" 5/2 (Aralık 2021), 1.
- [31] Bingöl, "SUUDİ ARABİSTAN'IN VİZYON 2030 PROJESİNİN RANTİYECİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ORTADOĞU'DA Dengeleme Arayışı Bağlamında Değerlendirilmesi", 9.
- [32] Büyükkara, "Suudi Arabistan 'ılımlı İslam'a dönebilir mi?", 2.
- [33] Esmâ el-Gâbirî, "Cidde Yat Kulübü etkinlikleri, canlı performanslar ile başladı", Şarkul Avsat (09 Mayıs 2022), 1.

[34] Şarkul Avsat , "Suudi Arabistan: 'Tawakkalna Hidmat' uygulaması 140 hizmet içeriyor" (NİSAN 2022), 1-2.